

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Helena Moravcová

Dějiny Starého Sedliště v pramenech

History of Staré Sedliště in sources

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce docentce Ivaně Ebelové za odborné vedení a konzultace. Dále všem pracovníkům Státního okresního archivu Tachov, Státního oblastního archivu v Plzni a Národního archivu v Praze, kteří mi umožnili bádání v archivních fondech.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Starém Sedlišti dne 23. srpna 2011

podpis.....

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA

Diplomová práce je zaměřena na dějiny Starého Sedliště od první písemné zmínky z roku 1177 až do roku 1945, kdy se změnila struktura obyvatel a jejich kultury. Práce je sepsána na základě pramenů ústřední a regionální povahy, které jsou uloženy v Národním archivu v Praze, ve Státním oblastním archivu v Plzni a ve Státním okresním archivu Tachov a dále s přihlédnutím k regionální literatuře, monografiím a lexikonům.

Podrobně jsou popsáni majitelé panství a jejich vliv na vývoj historie městečka Staré Sedliště, zámek s knihovnou, hospodářské budovy panství, panský a měšťanský pivovar, kostel a církevní správa, škola a učitelé, kteří ve Starém Sedlišti působili, obchod a řemesla, majitelé nemovitostí, popisy městečka a jeho okolí z pohledu vojenského mapování a stabilního katastru.

V přehledných tabulkách a dalších přílohách jsou uvedeni hlavní představitelé městské a církevní správy, počty dětí, které docházely do školy ve Starém Sedlišti, řemeslníci 17. a 18. století na základě berní ruly a tereziánského katastru, majitelé nemovitostí s rozměry pozemků, výnosy z 19. století a majitele nemovitostí i s jejich řemesly či podniky z 20. století. Inventáře zámku, panského pivovaru a kostela doplňují nepříliš kompaktní prameny o vzhledu a vybavení těchto památek, ze kterých se do dnešních dnů dochoval jen kostel.

Práce je přínosem pro regionální historii a snad i podnětem pro další regionální bádání nejen v archivních pramenech státních okresních archivů, ale především v archivních fondech Národního archivu v Praze, kde lze nalézt nepřehledné množství pramenů i k tak malé lokalitě jako je Staré Sedliště.

Klíčová slova: Staré Sedliště, dějiny Starého Sedliště, zámek Staré Sedliště, kostel sv. Prokopa a Ulricha, popis Starého Sedliště

SUMMARY AND KEY WORDS

This dissertation specializes in history of Staré Sedliště from first written record in 1177 to 1945, when the structure of inhabitants and their culture changed. This essay extracts from the sources the central and regional form that are stored in the National Archive in Prague, in the Departmental Archive in Pilsen and in the State District Archive Tachov with regard to account regional literature, monographs, and lexicons.

In this work are described in detail the manor owners and their influence on the development history of the town Staré Sedliště, the castle library, the building of the manor, manor brewery and burgess, churchly administration and church, and further school and teachers who worked in the Staré Sedliště, commerce and crafts, property owners, descriptions of the town and its nearby from the perspective of a stable military and cadastral mapping.

In the synoptical tables and other annexes are mentioned the chief representatives of municipal and ecclesiastical administration, the numbers of school age children attending the school in the Staré Sedliště, craftpersons of 17th and 18th century presented in the octroi gneiss and the Theresian cadaster, home owners with land size, yields of 19th century, and home owners with their trades or businesses of 20th century. Castle, manorial brewery and church inventories are appended with the not very compact sources on the appearance and amenities of these monuments, of which survives to this day only a church.

This essay can be useful for a regional history, and perhaps encourage other regional research not only in the archival sources of state district archives, but especially in the archival funds of the National Archive in Prague, where can be found a multitude sources, even on a small area like the Staré Sedliště.

Key words: Staré Sedliště, history of Staré Sedliště, palace Staré Sedliště, church St. Prokop and Ulrich, description of Staré Sedliště

OBSAH

Seznam zkratk	
Úvod.....	9
Prameny a literatura.....	11
1. Historie Starého Sedliště	16
2. Majitelé panství.....	18
2.1. Kfelířové ze Zakšova.....	18
2.2. Kavkové z Řičan.....	19
2.3. Brisigellové.....	22
2.4. Majitelé 1718–1772.....	23
2.5. Ignác Born.....	24
2.6. Majitelé 1782–1844.....	29
2.7. Heidlerové z Heilbornu.....	29
3. Zámek a panství.....	32
3.1. Zámek.....	32
3.2. Zámecká knihovna.....	33
3.3. Panství.....	35
3.4. Špitál a kaple sv. Osvalda.....	40
3.5. Panský pivovar.....	41
4. Městečko.....	44
4.1. Znak a pečetě.....	44
4.2. Radnice.....	46
4.3. Osídlení.....	46
4.4. Kostel a církevní správa.....	47
4.5. Socha a kříže.....	55
4.6. Škola.....	56
4.7. Obchod a řemesla.....	66
4.7.1. Obchodníci a řemeslníci v berní rule, tereziánském katastru a srovnání s 20. stoletím.....	66
4.7.2. Výrobny a firmy.....	68
4.7.3. Měšťanský pivovar.....	69
5. Popis okolí Starého Sedliště a přírodních podmínek.....	71
5.1. Josefské vojenské mapování.....	71
5.2. Stabilní katastr.....	72

Závěr.....	78
Seznam použitých pramenů a literatury.....	79
Seznam příloh.....	84
Seznam obrazových příloh.....	85
Přílohy.....	87
Příloha č. 1.....	88
Příloha č. 2.....	101
Příloha č. 3.....	105
Příloha č. 4.....	111
Příloha č. 5.....	115
Příloha č. 6.....	116
Příloha č. 7.....	177
Příloha č. 8.....	120
Příloha č. 9.....	124
Příloha č. 10.....	181
Obrazové přílohy.....	201

SEZNAM ZKRATEK

AM	Archiv města
BR	Berní rula
ČDK	Česká dvorská kancelář
čp.	číslo popisné
DZ	Desky zemské
DZV	Desky zemské větší
hl.	hektolitr
inv. č.	inventární číslo
JK	Josefský katastr
JVM	Josefské vojenské mapování
kr.	krejcar
MAr	Modré aršky
NA	Národní archiv
NM	Nová manipulace
NOŠ	Obecná škola německá
OkÚ	Okresní úřad
RA	Rodinný archiv
sign.	signatura
SK	Stabilní katastr
SK – dupl.	Stabilní katastr – duplikát
SM	Stará manipulace
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
TK	Tereziánský katastr
Vs	Velkostatek
zl.	zlatý

ÚVOD

Téma této práce „Dějiny Starého Sedliště v pramenech“ navazuje na bakalářskou práci „Archiv města Staré Sedliště“. Regionální historie je v zadání diplomových prací často opomíjena. Díky znalostem regionu a místních reálií Starého Sedliště, ve kterém žiji, bylo toto téma vybráno z několika důvodů. V regionální literatuře lze často narazit na prameny nepodložené historické události, které autoři neustále přepisují do svých nových publikací, aniž by si ověřili jejich pravost. Dalším důvodem bylo zatím neucelené zpracování dějin Starého Sedliště, které v dobách své „největší slávy“ nebylo jen pouhou malou vesnicí jako dnes, ale prosperujícím městečkem se zajímavou historií a kulturními památkami. Poskytování informací o regionální historii laické veřejnosti a spolupráce se školami při vzdělávacích programech byla dalším důvodem pro pokračování studia tématu diplomové práce.

Vymezení tématu diplomové práce je velmi široké, proto se opírá o prameny jak z regionálních archivních fondů Státního okresního archivu Tachov, Státního oblastního archivu v Plzni, tak i z centrálních archivních fondů Národního archivu v Praze. Práce je časově vymezena první písemnou zmínkou o Starém Sedlišti z roku 1177 a rokem 1945, kdy byla většina německých obyvatel městečka odsunuta za hranice našeho státu a přicházela nová vlna dosídlenců, kteří si s sebou přinesli svou kulturu a návyky. Doba poválečná, nástup komunistické strany k moci a vliv těchto událostí na následující nelichotivý historický vývoj Starého Sedliště, by si zasloužil samostatnou studii, proto není předmětem práce.

Práce je ale zaměřena především na raný novověk a novověk, ke kterému se zachovalo nejvíce archivního materiálu. Bohužel se nám nezachovala ani obecní ani farní kronika, což ochuzuje tuto práci o kompaktnější zpracování.

Cílem diplomové práce je postihnout dějiny Starého Sedliště z několika hledisek a v různých tematických celcích. Samostatné rozsáhlé kapitoly se týkají majitelů panství, mezi nejvýznamnější patřil rod Kfelířů, Kavků z Řičan, Brisigellů, Ignác Born a rod Heidlerů a Unterrichterů, který byl posledním vlastníkem panství. S významnými rody souvisí i jejich sídlo, malý starosedlišťský zámek, kterému je věnována další rozsáhlá kapitola se zmínkou o zámecké knihovně a inventáři zámku z přelomu 19. a 20. století. K velkostatku patřily i další hospodářské budovy a pivovar, ve kterém se vařilo pivo až do roku 1928, kdy byl sepsán jeho inventář. Církevní dějiny Starého Sedliště se nemohou opřít o farní kroniku, proto jsou faráři uvedeni jen útržkovitě z ostatních pramenů. Dochoval se alespoň inventář kostela a fary.

Naopak se zachovaly tři školní kroniky, kde většina informací z nich je obsažena v kapitole o škole ve Starém Sedlišti. Rozsáhlejší kapitola se věnuje řemeslům a obchodu ve Starém Sedlišti na základě pramenů berní ruly a tereziánského a ve 20. století na základě adresářů. Majitelé nemovitostí jsou sepsány do dvou období. Z fondu stabilního katastru a tzv. modrých aršků jsou uvedeni majitelé nemovitostí i s rozměry pozemků v jitrech a čtverečních sáhách a výnosem ve zlatých a krejcarech. Poslední kapitola je vytvořena na základě pramenů josefského vojenského mapování a oceňovacího elaborátu stabilního katastru. Jde o popisy Starého Sedliště a jeho okolí z vojenského hlediska a mladší oceňovací elaborát je zaměřen na celkový popis městečka, obyvatel a jejich obživy.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Jak už bylo výše řečeno, tato práce je sepsána na základě studia archivních pramenů, proto je třeba jednotlivé prameny širěji popsat a charakterizovat. Prameny můžeme rozdělit do tří kategorií podle místa uložení v rámci archivní hierarchie. Prameny ústřední povahy se nacházejí v Národním archivu v Praze a regionální povahy ve Státním oblastním archivu v Plzni a ve Státním okresním archivu Tachov.

Národní archiv v Praze (dále jen NA):

Studium pramenů ústřední povahy je velmi důležitým zdrojem pro poznání dějin Starého Sedliště. Doplnují ztracené či zničené dokumenty, které se nikdy nedostaly do regionálních institucí. Prameny ústřední povahy, vznikající často při celozemských soupisových akcích, poskytují široký výběr témat ke zpracování. Snaha zachytit nejdůležitější události a změny v majetkové držbě vrchnosti vedla ke vzniku desk zemských. Ve fondu desky zemské¹ lze pro dějiny Starého Sedliště nalézt jedny z nejstarších zmínek, např. propuštění z manství, testamenty, kšafy. Na základě zápisů v deskách zemských jsme schopni rekonstruovat skladbu majitelů Starého Sedliště a prodejní ceny panství až do konce 18. století.

Fondy soupisové a katastrální povahy, tj. berní rula², tereziánský katastr³, josefský katastr⁴, stabilní katastr a stabilní katastr - duplikát⁵ a modré aršky⁶ jsou vhodným pramenem pro demografické účely a pro zjištění hospodářského zázemí jednotlivých rodin. Ve fondu stabilní katastr - duplikát je uložen oceňovací elaborát, kde popsáno čím se obyvatelé Starého Sedliště živili, kolik měli hospodářských zvířat, jaké jsou přírodní podmínky v okolí městečka, jak využívají zemědělskou půdu atd. Srovnání informací ze stabilního a katastru a

---

1 Národní archiv v Praze (dále jen NA), *Desky zemské větší* (dále jen DZV). Podrobnější citace všech archivních fondů viz níže v jednotlivých kapitolách.

2 NA, *Berní rula*, (dále jen BR).

3 NA, *Tereziánský katastr*; (dále jen TK).

4 NA, *Josefský katastr*; (dále jen JK).

5 NA, *Stabilní katastr*; (dále jen SK), *Stabilní katastr – duplikát*, (dále jen SK – dupl.).

6 NA, *Modré aršky*, (dále jen MAr).

modrých aršků, které kromě jmen majitelů nemovitostí a celkového rozměru pozemků obsahuje i cenový výnos pozemků, lze zkoumat odlišnosti v držbě pozemků, jejich ztrátu či zisk. Kombinací těchto fondů s fondem okresního úřadu Tachov⁷ obsahující sčítání lidu, který je uložen ve Státním okresním archivu Tachov, lze vytvořit vypovídající demografický a statistický obraz o obyvatelích Starého Sedliště v průběhu více jak 3 století.

Josefské vojenské mapování⁸, první vojenské mapování, které se konalo za Josefa II., poskytuje velmi podrobný popis lidských sídel, cest a přírodních podmínek pro vojenské účely. Můžeme si udělat představu o tom, jak dlouho trvalo přejít z jedné vesnice do druhé, například ze Starého Sedliště na trh do Tachova nebo Boru. Součástí fondu jsou samozřejmě mapy⁹, které pomáhají k bližšímu určení dnes již zaniklých osad, samot, rybníků, cest apod.

Ve fondech česká dvorská kancelář¹⁰, stará manipulace¹¹ a nová manipulace¹² jsou pouze opisy konfirmací listiny, původně vydané v roce 1657 sestrami Kavkovými a konfirmované Marií Terezií v roce 1747 a Josefem II. v roce 1784.

Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA v Plzni):

Ve Státním oblastním archivu v Plzni jsou uloženy tři fondy, které bezprostředně souvisejí se Starým Sedlištěm, tedy velkostatek Staré Sedliště¹³, rodinný archiv Heidler¹⁴, rodinný archiv Unterrichter¹⁵. Ve velkostatkovém fondu jsou uloženy inventáře zámku, kostela i pivovaru s popisy hospodářských budov, které jsou jediným zdrojem informací o podobě již neexistujících památek. Dochoval se pouze kostel a inventář tedy může sloužit jako srovnávací pramen vybavenosti sakrální památky a fary. Součástí fondu je kupní smlouva z roku 1929, kdy majitelé panství prodali vrchnostenský pivovar Prvnímu akciovému pivovaru v Chebu. Další dokumenty týkající se zemědělství, lesnictví apod. nebyly předmětem zkoumání. Rodinné archivy nabízejí především rodinnou korespondenci, která

---

7 Státní okresní archiv Tachov (dále jen SOkA Tachov), *Okresní úřad Tachov*, (dále jen OkÚ Tachov).

8 NA, *Josefské vojenské mapování*, (dále jen JVM).

9 Mapy jsou zpřístupněné na webové stránce <http://oldmaps.geolab.cz>.

10 NA, *Česká dvorská kancelář*, (dále jen ČDK).

11 NA, *Stará manipulace*, (dále jen SM).

12 NA, *Nová manipulace*, (dále jen NM).

13 Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA v Plzni), *Velkostatek Staré Sedliště* (dále jen Vs Staré Sedliště).

14 SOA v Plzni, *Rodinný archiv Heidler* (dále jen RA Heidler).

15 SOA v Plzni, *Rodinný archiv Unterrichter* (dále jen RA Unterrichter).

však přesahuje rámec této práce, proto jsou z těchto fondů využity jen některé fotografie zámku i s rodinami majitelů, kupní smlouvy v dědickém řízení a kupní smlouva na sirkárnu.

Státní okresní archiv Tachov (dále jen SOkA Tachov):

Na první pohled by se mohlo zdát, že většina nejdůležitějšího materiálu bude uložena v SOkA Tachov, avšak v minulosti došlo ke zničení či ztrátě velkého množství dokumentů, dříve než mohly být převzaty do SOkA Tachov. Fond archiv města Staré Sedliště¹⁶ v sobě ukrývá originál listiny z roku 1657, konfirmační listinu tohoto privilegia z roku 1784 a gruntovní knihy. Aktový materiál je tak torzovitý, že z něj lze vyčíst pouze několik obecních představitelů, k jiným účelům není využitelný. Bohužel se nedochovaly obecní ani farní kroniky, které by mohly nahradit tento špatně dochovaný aktový materiál. Součástí fondu obecná škola (německá) Staré Sedliště¹⁷ jsou jen tři školní kroniky, které zachycují pouze střídání učitelů a ředitelů ve škole a také počet dětí, které navštěvovaly školu. O obecních záležitostech se ze školních kronik nic nedozvíme. Učitele lze do jisté míry rekonstruovat také z vysvědčení z fondu cechy Staré Sedliště¹⁸, který také obsahuje knihu tovaryšů a jednu listinu. Ve fondu okresní úřad Tachov¹⁹ jsou uloženy sčítací operáty pro Staré Sedliště z roku 1880, 1890, 1900, 1910 a 1921, jejichž obsah doplňuje již zmíněný demografický pohled na strukturu obyvatelstva.

Z pramenů vydaných jsou pro období středověku vydány edice *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*²⁰ a *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*²¹, ve kterých jsou zpřístupněny nejstarší listiny a dále pro církevní správu edice *Libri confirmationum*²² a *Libri erectionum*²³, ze kterých lze rekonstruovat faráře dané lokality v pozdním středověku. Jako srovnávací a doplňující pramen k již zmíněným pramenům slouží

---

16 SOkA Tachov, *Archiv města Staré Sedliště*, (dále jen AM Staré Sedliště).

17 SOkA Tachov, *Obecná škola (německá) Staré Sedliště*, (dále jen NOŠ Staré Sedliště).

18 SOkA Tachov, *Cechy Staré Sedliště*.

19 SOkA Tachov, *OkÚ Tachov*.

20 Gustav FRIEDRICH, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, I., Praha 1904.

21 Karel Jaromír ERBEN, Josef EMLER, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, Praha 1855–1892.

22 Josef EMLER, *Libri confirmationum*, Praha 1866–1899.

23 Klement BOROVIČ, Antonín PODLAHA, *Libri erectionum*, Praha 1875–1929.

edice Berní ruly²⁴ a práce kolektivu autorů Tereziánský katastr český²⁵, kde jsou sepsáni řemeslníci a živnostníci určitého panství.

S rozvojem byrokracie a nárůstem počtu úředníků bylo potřeba sepsat zaměstnance státních úřadů a usnadnit tak mezi nimi komunikaci. Pravidelná řada schematismů²⁶ vydávaná od konce 18. století do poloviny 19. století, má pro dějiny Starého Sedliště přínos v podobě představitelů městské správy a majitelů panství, kdy lze podle těchto seznamů ověřit informace v případě nejistých informací z regionální literatury, kde většinou nejsou odkazy na prameny nebo literaturu.

Topografické příručky Schallera²⁷, Sommera²⁸ a Batovce²⁹ mají opět srovnávací a doplňující charakter, stejně jako adresáře³⁰, které se dochovaly pro rok 1914, 1925 a 1938.

LITERATURA

Základní historická data o Starém Sedlišti se objevují i v nadregionální literatuře, lze zmínit např. práce Augusta Sedláčka³¹, Karla Kuči³², Petra Maška³³, Antonína Profouse³⁴ a dílo kolektivu autorů Umělecké památky Čech³⁵. Většina těchto prací popisuje místopis, majitele panství a kulturní památky Starého Sedliště. V monografiích zabývajících se určitým

---

24 Iva ČADKOVÁ, Magda ZAHRADNÍKOVÁ, *Berní rula*, 24 kraj plzeňský II., Praha 2002.

25 Aleš CHALUPA, Marie LIŠKOVÁ, Josef NUHLÍČEK, František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český*, II., Praha 1966.

26 Viz seznam pramenů a literatury.

27 Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, IX., Pilsner Kreis, Praha 1788.

28 Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, VI., Pilsner Kreis, Praha 1838.

29 F. B. BATOVEC, *Batovcův příruční místopis zemí Koruny české*, Praha 1907.

30 Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914, Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925, Franz WALTER, *Anschriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938.

31 August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIII., Praha 1998, August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998.

32 Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. Pro-Sto, Praha 2004.

33 Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*, I./A-M, Praha 2008, Petr MAŠEK, *Zámecké knihovny Tachovska a Stříbrska*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků*, 4/1, Praha 1987.

34 Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách*, IV. S-Ž, Praha 1957.

35 Kol. autorů, *Umělecké památky Čech*, III. P/Š, Praha 1980.

tématem se o Starém Sedlišti a jeho významných osobnostech zmiňuje Tomáš V. Bílek³⁶ o konfiskacích po bitvě na Bílé hoře a Josef Haubelt³⁷ o nejvýznamnějším majiteli Starého Sedliště Ignáci Bornovi.

Regionální literatura je zastoupena řadou děl českých i německých autorů. Díla kolektivů autorů³⁸ popisují většinou jednotlivé obce a jejich historii, různé oblasti hospodářské činnosti, přírodní podmínky, kulturu atd. Regionální literaturu obohatili o svá díla autoři Zdeněk Procházka³⁹, Jiří Úlovec⁴⁰, Jan Pelant⁴¹ se svými historickými exkurzy do jednotlivých šlechtických sídel a panství. Z jazykově německé regionální literatury můžeme jmenovat práce Manfreda Maschauera⁴², Franze Schustra⁴³ a Heimatatlas des ehemaligen Politischen Bezirkes Tachau – Pfraumberg⁴⁴, kde lze opět nalézt základní informace o historii Starého Sedliště. Bohužel ve většině regionální literatury jazykově české i německé se nevyskytují odkazy na prameny, což ubírá těmto pracím na kvalitě a slouží pouze k základní orientaci v problematice dějin obce.

---

36 Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I., Praha 1882.

37 Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004.

38 Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005, Kol. autorů, *Historie a současnost podnikání na Mariánskolázeňsku, Tachovsku a Stříbrsku*, Žehušice 2003.

39 Zdeněk PROCHÁZKA, *Plánsko a Tachovsko, Historicko-turistický průvodce č. 17*, Domažlice 2002, Zdeněk PROCHÁZKA, Jan OULÍK, *Historické náhrobníky Tachovska*, Domažlice 1995, Zdeněk PROCHÁZKA, Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov, 2*, Tachov 1990.

40 Zdeněk PROCHÁZKA, Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov, 2*, Tachov 1990.

41 Jan PELANT, *Města a městečka západočeského kraje*, Plzeň 1984, Jan PELANT, *Znaky a pečete západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985.

42 Manfred MASCHAUER, *Kirchspengel-Chronik Altzedlisch*, Laupheim 2000.

43 Franz SCHUSTER, *Tachau-Pfraumberger Heimat*, Weiden 1962.

44 *Heimatatlas des ehemaligen Politischen Bezirkes Tachau-Pfraumberg*, Geretsried 1973.

1. HISTORIE STARÉHO SEDLIŠTĚ

Staré Sedliště, které leží v západních Čechách nedaleko česko-německých hranic, bylo v průběhu staletí ovlivňováno jak českým, tak i německým vlivem jazykovým a kulturním. Kdy přesně byla založena středověká ves není v písemných pramenech zaznamenáno.

První písemná zmínka o Starém Sedlišti pochází z roku 1177, kdy kníže Soběslav II. odkázal kladrubskému klášteru pozemky a louky položené při lokalitě Zedlissie.⁴⁵ Louku klášteru daroval, aby *klášterní hospodářství nepociťovalo nedostatek sena a poskytl klášteru právo nerušeného držení této louky i v době, kdy kníže užíval sousedního lesa pro svůj užitek.*⁴⁶

Název obce „Sedliště“ znamená místo, kde se někdo usadil, místo osazení, osadu. Přívlastek „staré“ se poprvé objevil v urbáři „Böhmische Salbüchlein“⁴⁷ v letech 1366–1368, kdy se muselo rozlišovat mezi dvěma osadami stejného pojmenování. V této době již existovala nedaleko Starého Sedliště ves Nové Sedliště.

Názvy vesnice a později městečka, které se vyvíjely na základě již zmíněných českých a německých vlivů, jsou shrnuty v následujícím přehledu.⁴⁸ Dnes již ustálený název obce Staré Sedliště se používá v nezměněné podobě od roku 1945, kdy z obce odešli poslední němečtí obyvatelé.

1177 – Zedlissie, Zedlicha	1429 – Sedlisczt, Antiquo Sedlisczt
1363 – Sedliscz	1471 – Zedlisch
1366–1368 – Alt Zedlisch	1479 – Alt Czettlisch
1369 – Sedlistye	1490 – Staré Sedliště
1384–1399 – Sedliscze	1522 – alt Zedlitzsch
1404 – Sedlisstie	1587 – Stary Sedlysstie
1405 – Sedlcze	1588 – Stare Sedlysstie – ves

45 Gustav FRIEDRICH, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, I., Praha 1904, s. 245.

46 V.V. KREMER, *Dějiny kláštera kladrubského v době románské*, in: Sborník Okresního muzea v Tachově, 1983/17, Tachov 1982, s. 16.

47 Fritz SCHNELBÖGL, *Das „Böhmische Salbüchlein“ Kaiser Karls IV. Über die nördliche Oberpfalz 1366-68*, München-Wien, R. Oldenbourg 1973, s. 81.

48 Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách*, IV. S-Ž, Praha 1957, Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. Pro-Sto, Praha 2004.

1624 – Stare Sedlisstie – městečko

1661 – Alt Zetlisch

1718 – Alt Zetlitz

1720 – Alt Tzedlischt

1757 – Alt Sedlischt

1802 – Altzetlisch

1850 – Staré Sedliště, Alt Zetlisch

1880 – Staré Sedliště, Alt Zedlisch

1904 – Staré Sedliště, Altzedlisch

1921 – Staré Sedliště, Alt Zedlisch

1938 – Altzedlisch

1945 – Staré Sedliště

2. MAJITELÉ PANSTVÍ

Ves Staré Sedliště byla v raném středověku pravděpodobně pod správou tachovského hradu. S rozvojem zemské správy a šlechtických stavů bylo Staré Sedliště podrobno vrchnosti. Mezi nejvýznamnější šlechtické rody, které vlastnili panství Staré Sedliště, patřili Kfelířové, Kavkové z Řičan, Brisigellové, Ignác Born, Heidlerové a Unterrichterové. Jednotlivé rody a jejich přínos pro dějiny Starého Sedliště jsou podrobněji popsány níže.

Nejstarším písemně doloženým majitelem Starého Sedliště byl v letech 1357–1363 vladyka Mareš z Tisové, který byl vázán manskou přísahou k tachovskému hradu. Jako další majitelé jsou známi v letech 1367–1379 Racek, část vsi vlastnil Ješek, 1380 Bohuslav Ryněš, 1383 Stupek, 1404 Otík z Hlažovic, 1405 Bohuslav z Otěšic, 1418–1429 Bohuslav Racha (Rocha), 1464–1472 Jan Šonštetař a jeho syn Jan.⁴⁹

2.1. Kfelířové ze Zakšova

Následujících 150 let vlastnil Staré Sedliště rod Kfelířů ze Zakšova⁵⁰, díky kterým byla vesnice povýšena na městečko. V roce 1472 se stal majitelem Starého Sedliště Zikmund Kfelíř ze Zakšova a držel statek a tvrz do roku 1498, kdy majetek převzal jeho syn Vilém. Vilém Kfelíř se stal hejtmanem tachovského hradu. V deskách zemských větších je zapsán list vydaný 24. února 1522, kterým český král Ludvík Jagellonský propustil z tachovského manství tvrz a městečko Staré Sedliště se vším příslušenstvím tachovskému hejtmanovi Vilémovi Kfelířovi ze Zakšova a zároveň mu dal tvrz a městečko⁵¹ v dědičné držení. Pokud by bylo Staré Sedliště vyplaceno, mělo opět náležet pod tachovské manství.⁵² Vilém je naposledy zmiňován roku 1535.

Od roku 1555 držel statek syn Viléma Kfelíře Jan Kfelíř. Roku 1568 je Jan uváděn jako manský soudce tachovského kraje. Po majiteli Janu Kfelířovi, který zemřel roku 1576, se dochoval náhrobní kámen, který je umístěn před vchodem do kostela ve Starém Sedlišti. V

---

⁴⁹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIII., Praha 1998, August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998. Zdeněk PROCHÁZKA, *Plánsko a Tachovsko, Historicko-turistický průvodce č. 17*, Domažlice 2002. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. Pro-Sto, Praha 2004. Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005.

⁵⁰ Rodový erb viz obrazová příloha, obr. 1.

⁵¹ Tento zápis v deskách zemských dosvědčuje, že již v roce 1522 bylo Staré Sedliště městečkem.

⁵² NA, *DZV*, sign. 1 D 1.

roce 1588 nechal jeho syn Jan Vilém Kfelíř zapsat přiznání k dědictví do desk zemských větších.⁵³ Jan Vilém koupil v roce 1591 nedaleko sousedící statek Částkov od Viléma Bohuše z Otěšic za 7150 kop míšeňských, kam přenesl na čas své sídlo a správu svého majetku. Roku 1606 koupil od komorníka tachovského panství za 10 120 kop míšeňských ves Maršovy Chody, 10 osedlých ze vsi Pernolec, 3 osedlé ze vsi Částkov, 2 osedlé a 1 mlynáře ze vsi Velký Rapotín, poplužní dvůr Třídvory s rybníky, 2 kopy 24 grošů míšeňských stálého platu z městečka Staré Sedliště, dva lesy zvané Ceytlberg a Schwarze Lohe s 229 provazci dříví a jiným příslušenstvím.⁵⁴ V roce 1608 patřil Kfelířům statek Staré Sedliště, Částkov, Pernolec a dvory Lukavice a Tři Dvory. V tomto roce jim byl tento majetek dán dědičně do držby. Jan Vilém se zúčastnil stavovského povstání, proto byl 18. července 1623 po své smrti odsouzen a zbaven majetku. Zabavený majetek převzala královská komora. Jednalo se tvrz Částkov, tvrz Pernolec, tvrz Třídvory, tvrz pohořelou ve Starém Sedlišti, tvrz při dvoře Lukavickém, městečko Staré Sedliště, ves Částkov, ves Maršovy Chody, ves Velký Rapotín, ves Pernolec a ves Mchov.⁵⁵ Dále Janovi Vilémovi Kfelířovi odejmuli právo na lidi osedlé i neosedlé, sirotky a vdovy s platy, na robotu v dvoru poplužním, na poplužní mlýny, pivovar, krčmu, chmelnice, louky orané a neorané, zahrady, na kostel v městečku Staré Sedliště a na filiální kostel v Částkově, na cihelnu, potoky, rybníky, lesy a háje. Jan Vilém Kfelíř a jeho dědicové ztratili právo na jakékoli panství.⁵⁶

2.2. Kavkové z Říčán

Zabavený majetek po Janu Vilémovi Kfelířovi (odhadnutý na 76 881 kop míšenských) odkoupil prostřednictvím komořího Karla z Lichtenštejna od české komory 30. ledna 1624⁵⁷ Jan starší Kavka Říčanský z Říčán⁵⁸ za 110 000 kop míšenských, každou kopy po 70 krejcarech a krejcar po 3 penězích bílých. Tento majetek dostal Jan starší Kavka z Říčán dědičně. Dne 29. března 1625 byl do desek zemských zapsán prodej konfiskovaného

---

53 NA, *DZV*, sign. 251 E 1.

54 Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I., Praha 1882, s. 264.

55 NA, *DZV*, sign. 142 E 16.

56 Tamtéž.

57 NA, *DZV*, sign. 293 G 6.

58 Rodový erb viz obrazová příloha, obr. 2.

majetku.⁵⁹ Synové Jana Viléma Kfelíře, Vilém a Jáchym Vilém, se snažili vymáhat částečnou finanční náhradu (73 500 kop), ale nebylo jim vyhověno.

Do své závěti, sepsané v roce 1645, nechal Jan starší Kavka Říčanský z Řičan potvrdit založení špitálu pro 8 osob a zároveň nadaci pro špitál a kapli sv. Osvalda. Stavba byla potvrzena v roce 1657 až jeho dcerami – Beatrix Johanou Benignou, provdanou z Portia, Ludmilou Benignou, pozdější paní ze Šternberka, a Annou Marií Eusebií. Hrdelní právo mohlo městečko vykonávat na vlastní šibenici, která stávala nad dnešní silnicí vedoucí k vlakové zastávce.

Dcery Jana Kavky Říčanského z Řičan, které po jeho smrti vlastnily rodinný majetek, udělily městečku dne 15. listopadu 1657⁶⁰ privilegium. Privilegium bylo konfirmováno v roce 1747 Marií Terezií a v roce 1784 Josefem II.⁶¹

Privilegium obsahovalo 14 bodů, ve kterých Beatrix Johanna Benigna hraběnka z Portia, Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberka a Anna Marie Eusebie, rozená Kafkovna z Řičan udělily městečku následující práva.

Obyvatelé městečka Staré Sedliště měli právo vařit pivo v městském pivovaru a vyrábět slad ve vystavěné sladovně a to nejdéle od svátku Havla až do sv. Jiří (tzn. od 16. října do 24. dubna) a ne ve větším množství, než kolik stačili za toto období vyčepovat. Obyvatelé nemuseli platit vrchnosti výčepné.

Dále sestry udělily právo konání dvou výročních trhů, první trh na sv. Oldřicha (4. července) a druhý trh v pondělí před sv. Martinem, a také propůjčily právo na již dříve obvyklý koňský trh a týdenní trh. Vrchnost mohla bez překážky vybírat poplatky za stánkové místo, tržné a další poplatky, které se běžně vybíraly i v ostatních městech a na trzích a použít je ve prospěch městečka.

Měšťané měli právo na každoroční obnovení rady a mohli si zvolit ze svého středu purkmistra, soudce a radní. Vrchnost sama poté ustanovila a potvrdila purkmistra, soudce a radní. Kdyby se prokázalo, že občan byl svým slovem nebo činem neslušný a neposlušný purkmistrovi nebo radním, mohli radní uvážít jeho potrestání.

Domkáři a chalupníci měli povinnost platit obci spravedlivé a stejnoměrné poplatky. Naproti tomu mohli užívat svobody stejně jako ostatní obyvatelé městečka. V případě nutnosti měli povoleno své pole nebo louku pouze zastavit, ale ne prodat. Vrchnost nemohla odejmouti

---

⁵⁹ NA, *DZV*, sign. 142 E 16.

⁶⁰ SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 1. Fotografie listiny viz obrazová příloha, obr. 26.

⁶¹ SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 2. Fotografie listiny viz obrazová příloha, obr. 25.

majetek na daních ani jiných poplatcích, a jestliže chtěl majitel zpět majetek vyjmouti, věřitel měl povinnost zastavenou věc vrátit zpět.

Pokud někdo svůj dům nebo dvůr prodal, koupil či opustil, měli měšťané právo se svolením vrchnosti takovýto opuštěný dům znovu obsadit poctivým člověkem.

Městská rada měla právo udělovat rodné a průvodní listy obyvatelům, kteří se narodili v městečku z manželského svazku. Mohli za to vybírat poplatky a použít je k potřebám městečka.

Obyvatelé měli právo užívat obecní les, který ležel na kopci „Dierna“, mohli lovit zajíce, užívat obecní potoky a rybníky od novosedlišťských mezí po šibeniční rybník a od farního potoka až k částkovské hrázi. Každý pátek dopoledne bylo povoleno rybařit podle libosti.

Jestliže obyvatel městečka zemřel, ať muž či žena, směli po nich dědit jak syn tak dcera. V případě, že dědici či příbuzní nebyli nalezeni ani v panství ani nikde jinde a nebyla sepsána závěť, náleželo toto dědictví zemskému zřízení.

Poručníci sirotků mohli zůstat každoročně dlužní panství, ale bez souhlasu jim nemohli být půjčeny peníze.

Každý mohl provozovat všelijaké kupectví a obchodování, ale musel vždy používat délky, míry a váhy, které se obvykle používaly v oblasti nebo plzeňském kraji.

Poddaní mohli prodávat obilí, koně, sýr, sádlo a jiné suroviny, které sami nespotřebovali. Jako první měla právo na odběr vrchnost. Poddaní nesměli zboží prodávat na nepovoleném místě pod cenou, jinak mohli být potrestáni od vrchnosti.

Obyvatelé museli dodržovat pořádek, pokud by policie zde nechala zakořenit nepořádek, měla vrchnost právo nechat o trestu rozhodnout purkmistra a radu.

Pod městskou pečeti bylo potvrzeno vydání urbáře, kde vrchnost nebude zatěžovat více poddané područenstvím, poplatky a robotou.

Těchto 14 bodů bylo potvrzeno současnou vrchností a obyvatelé městečka Staré Sedliště měli právo je užívat i v budoucnosti, aniž by jim v tom bránila budoucí vrchnost.

Jak bylo výše uvedeno, listinu konfirmovala Marie Terezie dne 6. dubna 1747 ve Vídni a Josef II. ji konfirmoval dne 25. listopadu 1784 také ve Vídni. V archivním souboru Česká dvorská kancelář⁶² je uložen opis privilegia uděleného městečku v roce 1657. V dopise, který byl poslán Marii Terezii v roce 1747, žádal purkmistr a rada městečka Starého Sedliště o potvrzení privilegií, která jim udělily sestry Beatrix Johanna Benigna z Portia, Ludmila

---

62 NA, ČDK, inv. č. 759, karton 556, sign. IV. D 7.

Kateřina ze Strenberga a Anna Maria Eusebia. Upozornili na to, že při nepřátelském vpádu francouzských a bavorských vojsk do pohraničí v roce 1742, utrpělo Staré Sedliště při obraně městečka škodu 3000 zlatých. Kvůli obavám z dalších nepřátelských útoků chtěli potvrdit toto privilegium. V dopise uvedli některé záležitosti týkající se privilegií a žádali o rozšíření některých práv. První výroční trh se konal v první neděli po svátku svatého Prokopa a svatého Ulricha (4. července) a druhý výroční trh byl stanoven na pondělí před svátkem svatého Martina (11. listopadu), týdenní a koňské trhy se konaly každé pondělí. Požadovali pro vesnici Mchov, která přináležela ke Starému Sedlišti, aby bylo jejím obyvatelům povoleno přivážet na obvyklý týdenní trh koně, dobytek, obilí, máslo, sádlo a další zboží. Chtěli, aby zvolený purkmistr, soudce, radní a městský písař byli jmenováni na radnici a ne na vrchnostenském zámku. Co se týče zhostů, museli požádat vrchnost, aby sepsala povolení a připravila s výborem magistrátu zhostný list, který vystavili a propůjčili dotčenému poddanému, který se narodil ve Starém Sedlišti.

Marie Terezie i Josef II. nevyslyšeli zcela prosby purkmistra a radních ze Starého Sedliště, ale ve své konfirmační listině upravili některá práva uvedené v následujícím textu.⁶³

Koňský a týdenní trh se konal v nejbližší všední pracovní den. Dědictví mohlo připadnout všem příbuzným bez rozdílu až do desátého kolene. Zdejší obyvatelé mohli být osvobozeni vydanými předpisy od robotních záležitostí. Prodejné věci měli být k prodeji nabídnuty nejdříve vrchnosti.

Udělení privilegia vrchností lze považovat za jednu z nejvýznamnějších událostí, které pro městečko znamenala pokrok a možnost dalšího rozvoje městské správy, řemesel a živností a celkové zlepšení života obyvatel Starého Sedliště.

2.3. Brisigellové

Po 33 letech držení Starého Sedliště rodem Kavkových z Říčan, se dne 19. listopadu 1657 rozhodly sestry Beatrix Johanna Benigna hraběnka z Portia, Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberka a Anna Maria Eusebia Kavkovna z Říčan prodat statek Staré Sedliště Markovi Alexandrovi svobodnému pánu z Brisigell⁶⁴, který zastupoval svého nezletilého bratra. Statek Staré Sedliště sestry Kavkovny prodaly i s vesnicemi Částkov, Pernolec, Velký Rapotín, Maršovy Chody a Mchov se vším příslušenstvím, poddanými, poplatky, robotou, dluhy,

---

⁶³ SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 2.

⁶⁴ Rodový erb viz obrazová příloha, obr. 3.

dvorem, ovčínem, pastvinami, obdělanými i neobdělanými poli, loukami, ovocnými a jinými zahradami, pivovarem, krčmou, lesy, lesíky, vrchy, veškerou tekoucí vodou, potoky, mlýnem na mouku, mlýnem s pilou, s osedlými i neosedlými lidmi, se všemi právy, které městečko získalo. Brisigellové se zavázali pokračovat v nadaci pro špitál a měli nechat konfirmovat práva udělená Starému Sedlišti. Celková suma za prodaný majetek činila 126 tisíc zlatých rýnských, přičemž se jeden zlatý rovnal 60 krejcarům. Splátky za odkoupený majetek byly stanoveny vždy k 28. květnu. Poslední splátka proběhla 28. května 1660.⁶⁵

Osvald Brisigell z Brisigellu je poprvé zmiňován v listině cechu ve Starém Sedlišti z roku 1669, kdy konfirmoval cechovní artikule z roku 1641.⁶⁶ Osvald Brisigell z Brisigellu odkázal ve své závěti majetek své manželce a synům, která v roce 1718 statek Staré Sedliště i statek Částkov prodala. Brisigellové nechali přestavět vyhořelou tvrz ve Starém Sedlišti na barokní zámek (viz níže).

2.4. Majitelé 1718–1768

Dne 10. dubna 1718 prodala vdova po Osvaldovi Brisigellovi Anna Barbora Brisigellová, rozená z Talंबरka, jako poručnice synů Václava, Františka Josefa a Kajetána, statek Částkov prostřednictvím komisařů Ferdinanda Františka Říčanského na Struhařově a Václava Kryštofa Hložka ze Žampachu majiteli tachovského panství hraběti Janu Antonínovi Losy z Losinthalu.⁶⁷ Částkov byl připojen k tachovskému panství a Staré Sedliště vlastnil od roku 1723 svobodný pán František Ignác Wunschwitz.⁶⁸ V roce 1728 si František Ignác Wunschwitz koupil sousední ves Úšavu a Pořejov.⁶⁹ František Ignác Wunschwitz (1683–1769), bratr známého sběratele, heraldika a genealoga Daniela Gottfrieda Wunschwitze, nechal ve Starém Sedlišti postavit sochu sv. Jana Nepomuckého (viz níže).

V roce 1733 koupila panství Staré Sedliště s Lukavicí a Mchovem se vším příslušenstvím baronka Terezie Eleonora z Tunkelu, rozená z Říčan, za 88 000 zl. V zápisu o koupi je zmiňován pivovar se sladovnou a sušárnou, palírna a tři mlýny.⁷⁰

---

65 NA, *DZV*, sign. 313 H 22.

66 SOkA Tachov, *Cechy Staré Sedliště*, nezpracováno.

67 NA, *DZV*, sign. 494 F 25.

68 NA, *DZV*, sign. 504 J 24.

69 Tamtéž.

70 Tamtéž.

Terezie Eleonora z Tunkelu prodala 9. května 1738 majetek Josefu Ignáci Langerovi za 88 000 zl. Kromě pivovaru a lihovaru je zmiňována ve Starém Sedlišti i cihelna.⁷¹ Bratři Ignác Anton August a Johann Anton Langer prodali statek Staré Sedliště a Lukavici dne 11. července 1768 Ignáci Bornovi.⁷²

2.5. Ignác Born

Pro Staré Sedliště skončilo krátké období, kdy panství držely méně významné rody. V následujících 14 letech vlastnil Staré Sedliště Ignác Born⁷³, jeden z nejvýznamnějších osobností, které se kdy staly majiteli tohoto panství.

Dne 11. července 1768 koupil panství s dvorem Staré Sedliště a Lukavicí za 70 900 zl.⁷⁴ rytíř Ignác Born (1742–1791), proslulý geolog, který ve Starém Sedlišti sídlil v letech 1772–1776, nechal starosedlišťský zámek přestavět a vybavit novým zařízením.

Na tomto místě je nutné zmínit v širších souvislostech životní a vědeckou dráhu Ignáce Borna, díky kterému se historie Starého Sedliště stala o to zajímavější.

Ignác Born se narodil 26. prosince 1742 v městečku Čápnic v Sedmíhradsku a zemřel roku 1791 ve Vídni. Studoval v sedmíhradském městě Sibiu, poté na latinské škole ve Vídni a stal se novicem u jezuitů. Roku 1762 utekl od jezuitů do Prahy, kde studoval práva a geologii. Práva dokončil v srpnu 1763 na škole u Josefa Antonína Schustera. Jeho disertace pojednávala o smyslu přírodního práva.

V roce 1763 se Born začal seznamovat s problematikou montanistiky. Začal chodit na tříletý kurz, který vyučoval Jan Tadeáš Peithner na pražské filozofické fakultě. Po svém otci zdědil 8 kuksů⁷⁵ v Šacárĩmbu (dnešní Banát) a od té doby se začal více zajímat o dolování, montanistiku a mineralogii.

V 60. letech 18. století se Ignác Born oženil s dcerou zámožného obchodníka z Menšího Města pražského Pavla Montaga. V roce 1768 byl Born povýšen do šlechtického stavu a roku 1769 byl jmenován dolnouherským horním radou. V létě 1770 se Born vydal na výzkumnou cestu ze Štiavnice přes Pešť a Temešvár do Banátu a do Sedmíhradska a odtud přes Smolník opět do Štiavnice. Při této cestě začal přemýšlet o metodách geologické práce.

71 NA, *DZV*, sig. 506 L 19.

72 NA, *DZV*, sign. 598 H 27.

73 Vyobrazení Ignáce Borna a jeho erbu viz obrazová příloha, obr. 4, 5, 6.

74 NA, *DZV*, sign. 598 H 27.

75 Kuks – dědičný podíl z těžby v dolech.

Od 10. listopadu 1770 do 6. listopadu 1772 byl Born přisedícím Úřadu nejvyššího mincmistra a hormistra Českého království v Praze. Jako královský horní rada se zabýval problematikou dolování v okrsku jáchymovského Vrchního horního úřadu.⁷⁶

Ignác Born si dopisoval se švédským vědcem Johannem Jacobem Ferberem. Zprvu se v dopisech objevuje Bornův názor, že: „Všechny zde uvedené původní i nahodilé horniny vděčí za svůj vznik vodě, což může znamenat, že se z vody vydělily v době, kdy z chaosu vznikala země, anebo že se vytvořily sražením, krystalizací a rozpouštěním živočišných a rostlinných těl v době, kdy země byla, jak věří Linné, zcela pokryta vodou, anebo byly naplaveny pozdějšími záplavami.“⁷⁷ Born tedy vystupoval jako nevyhraněný neptunista.

Jeho přítel Ferber byl však vulkanista, takže podporoval myšlenku, že horniny byly tvořeny sopečnou činností. Ferber začal vydávat Bornovi dopisy, které vyšly také v italštině, francouzštině a angličtině. Tyto dopisy zaujaly saského neptunistu Abrahama Gottloba Wenera a používal při přednáškách na hornické akademii ve Freibergu Bornovy poznatky o nerostech a horninách Slovenska, Sedmíhradska a Banátu.

Při poslední cestě Ignác Born těžce onemocněl a proto se uchýlil na své panství Staré Sedliště, kde se léčil. V létě 1772 se Ferber vrátil ze studijní cesty po Itálii, kde prozkoumával sopky a přijel za Bornem do Starého Sedliště přesvědčit ho o vulkanistické teorii. Born tuto teorii o vulkanistické genezi hornin uznal a stal se jejím zastáncem. Byly vydány další dopisy mezi Ferberem a Bornem, které už byly jen „vulkanistické“. Na tento popud studoval Born vyhaslou sopku Komorní hůrka a v roce 1773 vydal studii „O vyhaslé sopce u města Chebu“.

Dne 4. prosince 1772 napsal Ferber ze Starého Sedliště dopis profesoru univerzity ve Štrasburku Jeanu Hermannovi, který se zabýval studiem zkamenělin. Do Starého Sedliště přišlo od Hermanna nejméně pět dopisů a dvě zásilky sběratelských vzorků nerostů. Hermann seznámil Borna s francouzským vulkanistickým geologem Jeanem E'tiennem Guettardem. Born se inspiroval vědeckými výsledky Guettarda a německého vulkanisty Rapseho při výzkumu Komorní hůrky.

Born tehdy připravoval do tisku Ferberovy „Dopisy z Itálie“, které vyšly už v roce 1773. V téže době vznikala německá práce „Mineralogie Čech“, která když roku 1774 vyšla, sdělovala, že jejím autorem je Ferber, avšak je pravděpodobnější, že je dílem Bornovým, který použil jména svého přítele, aby obešel zákaz vídeňské dvorské komory publikovat cokoli

---

76 Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004, s. 346.

77 Tamtéž, s. 342.

*o hornictví a hutnictví monarchie bez předběžného souhlasu dvorských montánních a kamerálních úřadů.*⁷⁸

Na starosedlišťském zámku Born dotvořil sbírku minerálů a mincí. Původní Bornova sbírka minerálů byla uložena v domě U Montagů na Malé Straně v Praze a odtud byla přesunuta do Starého Sedliště. Sbírkou tvořily hlavně minerály pocházející ze Saska, Sedmihradska, Slovenska a Banátu. Ve sbírce byly i zkameněliny, které byly nalezeny především ve středních Čechách.

Při svém pobytu ve Starém Sedlišti sepsal katalog své mineralogické sbírky „Lithophylacium Bornianum s. index fossilium quae collegit, in classes et ordines digessit Ign. de Born”. Kniha byla vydána ve dvou svazcích v Praze v letech 1772 a 1775. *Při popisech svých nerostů pečlivě zaznamenával jejich krystalické tvary.*⁷⁹ K popisu krystalů používal i mikroskop. Když měl katalog dokončený, rozhodl se, že svou sbírku už dále k výzkumu potřebovat nebude, a proto ji prodal do Anglie. V současnosti je sbírka uložena v Britském muzeu.

Při svém krystalografickém studiu se Born seznámil s prací francouzského krystalografa Roméa de l'Isle a dopisoval si s ním. *Roku 1785 věnoval Born české společnosti nauk několik modelů krystalických tvarů a goniometr.*⁸⁰ Roku 1790 vydal Born spis o mineralogickém kabinetu Eleonory Raabové.

Born také prováděl chemické pokusy. Ve Starém Sedlišti si zřídil chemickou laboratoř, *kde experimentoval tak hojně, že si u místního obyvatelstva vysloužil pověst černokněžníka spolčeného s ďáblem.*⁸¹ Tato pověst se ve Starém Sedlišti udržela až do roku 1945. Born měl chemickou laboratoř i ve Vídni, kde pracoval na amalgační technologii výroby stříbra. O výsledcích své práce napsal spis, který byl přeložen do francouzštiny a angličtiny. Spis byl známý po celé Evropě a v Latinské Americe. *Amalgační technologie výroby stříbra byla nejprve zavedena na Slovensku, pak v Čechách (Ratibořice u Tábora, Jáchymov) a v Sasku. Johann Wolfgang Goethe, jako ministr vévodství sasko-výmarského nařídil, aby se tu podle Bornova spisu prováděly pokusy s amalgačí.*⁸²

---

78 Tamtéž, s. 357.

79 Tamtéž, s. 348.

80 Tamtéž, s. 349.

81 Tamtéž, s. 351.

82 Tamtéž.

Born dále rozpracoval chemickou technologii pražení stříbrných rud a novou technologii bělení aktivním chlórem. *Born chtěl bílit ve vzduchotěsně uzavřených komorách.*⁸³ Chtěl to použít jako univerzální metodu při bělení tkanin, plátna, a na látky, jež bylo nutno zbavit nečistot a organických barviv.

Roku 1776 byl Ignác Born povolán do Vídně Marií Terezií, aby zde uspořádal přírodovědecký kabinet. Od 14. srpna 1777 začal pracovat na popisu sbírek dvorského kabinetu přírodnin. Zde se tři roky zabýval konchyliologií a připravoval popisy krunýřů a lastur dosud žijících korýšů. Následně o tom vydal spis „*Index rerum naturalium Musei Caes. Vindob. P. I. Testacea*“.⁸⁴ Roku 1779 byl jmenován dvorním radou komory dvorské v záležitostech mincovních a horních.⁸⁵ S nástupem Josefa II. na trůn skončila Bornova práce v této oblasti, protože mu Josef II. neposkytl prostředky, aby mohl ve vědecké činnosti pokračovat.

Když pobýval Born v Praze zasloužil se především o rozvoj intelektuálního a společenského života. Ještě ve Vídni se stal svobodným zednářem a i když byl jen učedníkem, měl tedy nejnižší zednářskou hodnost, stal se velice aktivním zednářem v Praze, kde také využíval své známosti ze zednářské Vídně. Stal se členem pražské zednářské lóže „U tří korunovaných hvězd“. Zároveň podpořil rozvoj charitativní činnosti v Praze, která byla součástí zednářského života.

Když se Ignác Born vrátil zpět do Vídně, upadlo české zednářství do krize. Založil ve Vídni novou zednářskou lóži „K pravé svornosti“. Chtěl ji přetvořit v jakýsi akademický klub, ale v lóži měli převahu šlechtici, kteří viděli v zednářství jen společenský vzestup a nepodpořili Borna v jeho záměru. Proto Born v roce 1786 tuto zednářskou lóži opustil. Stále však měl vliv na zednářský život v Čechách, především na lóži v Brně.

*Kolem Ignáce Borna se vytvořila skupina učenců, kde na prvních místech byli historik a numismatik Mikuláš Adaukt Voigt a František Martin Pelcl.*⁸⁶ Do této skupiny patřil i hrabě František Josef Kinský a Gelasius Dobner. V letech 1771 a 1772 společně vydávali recenzní týdeník „Pražské učené zprávy“. V knihkupectví Wolfganga Gerla vznikl Učený klub, kde se společnost okolo Borna, tzv. „borniáni“, scházeli a předávali si vědecké zkušenosti. Učený klub sloužil také jako čítárna domácích i zahraničních knih, novin a vědeckých časopisů. Borniáni plánovali vydávání vlasteneckých publikací, což se uskutečnilo v podobě periodik

83 Tamtéž, s. 353.

84 Vídeň 1778, 1780.

85 *Ottův slovník naučný*, IV., Praha 1997, s. 392.

86 Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004, s. 353.

„*Podobizny českých a moravských učenců a umělců*“⁸⁷, které vydával František Martin Pelcl a „*Literární akta Čech a Moravy*“⁸⁸, které vydával Mikuláš Adaukt Voigt.

Born stál rovněž u vzniku soukromé Učené společnosti. Přesné datum založení této společnosti není známo. Dne 20. června 1773 psal Born ze Starého Sedliště dopis Františku Josefu Kinskému, ve kterém shrnuje výsledky výzkumu na Komorní hůrce a zmiňuje se o potřebě založit učenou společnost. Jednou z největších překážek Učené společnosti byl jezuitský řád, protože významní učenci z jezuitského řádu se nemohli přihlásit k „borniánům“. Stýkat se s nimi mohli jen v Učeném klubu. V roce 1773 byl však jezuitský řád zrušen, a tak už nic nestálo v cestě sjednotit učence a založit soukromou Učenou společnost. Dne 20. srpna 1774 psal Born opět ze Starého Sedliště, tentokrát do Berlína, sekretáři berlínské Společnosti přátel výzkumu a přírody Fridrichu Heinrichu Wilhelmu Martinimu. *Děkoval mu za to, že byl zvolen zahraničním členem této přírodovědecké společnosti a při této příležitosti uvedl: Při nedostatku veřejných ústavů dal jsem v Čechách dohromady soukromou společnost učených mužů, která na sebe vzala práci na různých předmětech z matematiky, přírodovědy a fyziky.*⁸⁹ Soukromá Učená společnost byla tedy založena mezi 20. červnem 1773 a 20. srpnem 1774.

Členové Učené společnosti společně vydávali pod vedením Borna v letech 1775 až 1784 „*Pojednání soukromé společnosti v Čechách pro povznesení matematiky, vlasteneckého dějepisu a přírodovědy*“. Také na vydavatelskou činnost společnosti měly vliv zednářské lóže. Born stál v čele periodické publikace „*Physikalische Arbeiten der einträchtigen Freunde in Wien (1783–1791)*“.⁹⁰ Toto periodikum vydávala zednářská lóže, kterou Ignác Born založil a byl jejím velmistrem. Podařilo se mu zlepšit a prosadit amalgáční metodu při získávání drahých kovů a napsal o tom spis „*Das Anquicken der gold- und silberhältigen Erze, Rohsteine, Schwarzkupfer und Hüttenspeise*“⁹¹ Jako další Bornovy spisy můžeme zmínit hornický spis „*Bergbaukunde*“, satirický spis „*Die Staatsperrücke, Eine Erzählung*“ a proticírkevní spis „*Joannis Physiophili specimen Monachologiae*“.

Born byl vedoucí osobností Učené společnosti a v důsledku odvolání Borna Marií Terezií do Vídně roku 1776, znamenal odchod pro Učenou společnost úpadek a vznik hluboké

---

87 Tamtéž, s. 354.

88 Tamtéž.

89 Tamtéž.

90 *Ottův slovník naučný*, IV., Praha 1997, s. 392.

91 Vídeň 1786.

vnitřní krize. Učená společnost ve své podobě zanikla, ale byla svým způsobem předchůdkyní Královské české společnosti nauk, pozdější Akademie věd.

Z výše uvedeného vyplývá, že Ignác Born, ačkoliv Staré Sedliště nevlastnil dlouho, může být právem považován pro historii městečka za jedinečnou osobnost a vědce. Jeho významu se přiblížil pouze doktor Karel Heidler z Heilbornu, který se věnoval lázeňskému lékařství (viz níže).

2.6. Majitelé 1782–1844

Dne 11. října 1783 prodal Born dvůr a zámek ve Starém Sedlišti, dvůr Lukavici a ves Mchov s ostatním příslušenstvím rytíři Františku Josefu Schorelovi za 66 000 zl.⁹²

Od Františka Josefa Schorela koupil majetek 23. září 1802 Andreas Vogl za 150 000 zl.⁹³ V roce 1820 zemřel Andreas Vogl a po něm držela statek jeho vdova s dcerou Margaretou Dietlovou, rozenou Voglovou. Od roku 1832 vlastnili každý jednu polovinu majetku potomci Andrease Vogla, dcera Margatera Dietlová a syn Emanuel Vogl a to až do roku 1839.⁹⁴

Od 27. srpna 1839 až do 11. května 1844 vlastnil Staré Sedliště, Lukavici a Mchov Josef Procházka. Majetek koupil od rodiny Voglových za 65 000 zl.⁹⁵

2.7. Heidlerové z Heilbornu

Po dobu následujících sta let vlastnil Staré Sedliště rod Heidlerů z Heilbornu⁹⁶, kterým byl majetek odebrán v roce 1945. Tato původně měšťanská rodina pocházela ze Sokolova a jejich rodokmen lze sledovat do počátku 16. století. Živili se hlavně jako kožešníci a pekaři. Pro Staré Sedliště má tento rod zvláštní význam především díky dr. Karlovi Josefovi Heidlerovi z Heilbornu, za kterého byl rod povýšen do šlechtického stavu. Díky vědeckým a lékařským výsledkům lze považovat dr. Karla Josefa Heidlera za jednu z nejvýznamnějších osobností, hned po Ignáci Bornovi, která vlastnila Staré Sedliště. Rodina obohatila zámek o sbírky minerálů a nerostů, rozšířila zámeckou knihovnu i o autorská díla rodu. V následujícím

---

92 NA, *DZV*, sign. 605 D 1.

93 NA, *DZ – hlavní knihy*, sign. 2 A II, folio 45.

94 Tamtéž.

95 Tamtéž.

96 Poslední majitelka Starého Sedliště Hermína Unterrichterová pocházela z rodu Heidlerů, proto je zde tento rod uváděn jako poslední držitel statku. Vyobrazení rodové erbu viz obrazová příloha, obr. 7.

textu jsou přiblíženy osudy rodu Heidlerů z Heilbornu a jejich význam pro dějiny panství a městečka.

Dne 18. května 1844 koupil panství Staré Sedliště MUDr. Karel Josef Heidler (1792–1866)⁹⁷ za 106 000 zl. od Josefa Procházky.⁹⁸ Karel Josef Heidler studoval lékařství na univerzitě v Praze a 40 let působil v Mariánských Lázních jako lékař. *Stal se jedním ze zakladatelů mariánskolázeňské balneologické tradice a povznesl tamní lázeňství na evropskou úroveň.*⁹⁹ MUDr. Karel Josef Heidler se seznámil s Johannem Wolfgangem Goethe, který se v Mariánských Lázních léčil. Goethe věnoval dr. Heidlerovi sbírku minerálů s katalogem. Až do Goethovy smrti spolu udržovali četnou korespondenci.

Díky svému vědeckému přínosu byl dne 12. února 1858 Karel Josef Heidler povýšen do šlechtického stavu s predikáten „z Heilbornu“ a měl právo užívat erb dědičně. *Publikoval ve francouzštině a němčině řadu balneologických studií, popisů a rozborů minerálních pramenů severozápadních Čech a jejich léčebných účinků*¹⁰⁰ Jeho nejvýznamnější spisy jsou: „Ueber die Gasbäder in Marienbad“, „Marienbad ärztlich dargestellt“, „Die böhmischen Curorte“, „Allgemeine Regeln für Kranke bei dem Gebrauch eines Gesundbrunnens oder Heilbades“, „Das Blut in seiner heilthätigen Beziehung zum Schmerz“, „Die Nervenkraft im Sinne der Wissenschaften gegenüber dem Blutleben in der Natur“, „Die epidemische Cholera“. Věnoval se léčení cholery a dny. Stal se členem významných evropských učených společností a přátelil se s Janem Evangelistou Purkyně.

Na základě darovací smlouvy z 15. ledna 1850 vlastnil statek Staré Sedliště doktorův syn Karel Michael¹⁰¹ (1821–1892). Synové Karla Michaela se věnovali také lékařství, Karel Heidler (1846–1907) se stal lázeňským lékařem v Mariánských Lázních a Viktor Heidler (1858–1942) byl lékárníkem v Praze.

Dne 11. března 1879 bylo připsáno vlastnické právo na statek Staré Sedliště Karlovi Heidlerovi z Heilbornu na základě kupní smlouvy ze dne 16. února 1879.¹⁰² Dalším majitelem se stal dne 22. srpna 1908 Ludvík Heidler z Heilbornu (1881–1914), syn Karla Heidlera. Spolu s ním byli ustanoveni spoludědicové Hermina Heidlerová z Heilbornu (1855–1924),

---

97 Portrét dr. Karla Josefa Heidlera viz obrazová příloha, obr. 8.

98 NA, DZ – hlavní knihy, sign. 2 A II, folio 45.

99 Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*, I./A-M, Praha 2008, s.339.

100 Tamtéž.

101 NA, DZ – hlavní knihy, sign. 2 A II, folio 45.

102 DZ, knihovní vložka 254, Český úřad zeměměřický a katastrální v Praze.

vdova po Karlovi Heidlerovi, Zdenko Heidler z Heilbornu (1878–1914), syn Karla Heidlera a Herma baronka Unterrichterová z Rechtenthalu (1883–1963), dcera Karla Heidlera.¹⁰³

Dne 2. prosince 1916 byl statek Staré Sedliště přeepsán na Herminu Heidlerovou z Heilbornu, vdově po Karlovi Heidlerovi, na základě kupní smlouvy ze dne 18. listopadu 1916.¹⁰⁴ Součástí prodeje mezi Marií Heidlerovou, univerzální dědičkou a vdovou po Ludvíkovi Heidlerovi, a Herminou Heidlerovou byl špitál (čp. 128), zámek se sousedními budovami (čp. 1), pivovar se sousedními budovami (čp. 226), rybárna (čp. 140), cihelna s lihovarem (čp. 238), altán nad sklepem, taneční sál, dům čp. 25, 26, 31, 32, 64, 309, strážnice, rybníky, zahrady, pole, louky, pastviny, cesty, hráz, lesy. Kupní cena byla stanovena na 765 000,- Kč a dalších 75 000,- Kč za již nakoupený a uskladněný materiál v pivovaru (slad, chmel, cukr atd.), celkem tedy na 840 000,- Kč.¹⁰⁵

Poslední majitelkou Starého Sedliště byla Hermína Unterrichterová, rozená Heidlerová (1883–1963), dcera MUDr. Karla Heidlera a Hermíny Heidlerové, rozené Hornové, která se dne 12. září 1905 provdala za barona Rudolfa Unterrichtera z Rechtenthalu (1857–1926).¹⁰⁶ Spolu měli 4 syny a jednu dceru: nejstarší JUDr. Mario Günther (narozen 1906), zdědil po otci statek Campan u Brixenu, Christoph (narozen 25. srpna 1918 v Campan Sarnes u Bressanone v Itálii), Rudolf Pius, Wolfgang Alfons (narozen 18. prosince 1922 v Campan Sarnes u Bressanone v Itálii), dcera Imma (narozena 5. listopadu 1921 v Campan Sarnes u Bressanone v Itálii).¹⁰⁷ Majetek zahrnující statek Staré Sedliště a Lukavici byl na Herminu přepsán 14. července 1926.¹⁰⁸ Kvůli své italské státní příslušnosti musela Hermína v roce 1945 zámek opustit. Majetek byl Hermíně odebrán dne 10. července 1945 na základě rozhodnutí národního výboru v Praze ze dne 4. července 1945 a připadl do národní správy.¹⁰⁹ Přestěhovala se ke svému nejstaršímu synovi na jeho statek Campan v Tyrolech.

V roce 1945 skončilo období dlouhé více jak 600 let, kdy Staré Sedliště patřilo významným i méně významným šlechtickým rodům. V důsledku odchodu poslední majitelky panství došlo k zániku několika kulturních památek, především zámku, jeho vybavení a především vzácných sbírek a knihovny (viz níže).

103Tamtéž.

104Tamtéž.

105SOA v Plzni, *RA Heidler*, inv. č. 32.

106Fotografie Hermíny a Rudolfa viz obrazová příloha, obr. 9.

107SOA v Plzni, *RA Unterrichter*, inv. č. 3.

108DZ, knihovní vložka 254, Český úřad zeměměřický a katastrální v Praze.

109Tamtéž.

3. ZÁMEK A PANSTVÍ

S rozvojem středověké vesnice a samotného panství pod vrchnostenskou správou, potřebovali majitelé vybudovat své rodinné a správní sídlo, ze kterého by bezprostředně mohli dohlížet na svůj majetek.

3.1. Zámek

Středověká tvrz ve Starém Sedlišti, která měla rozsáhlé vodní opevnění, vznikla okolo roku 1357, kdy je zmiňován i první majitel panství.¹¹⁰ *S výstavbou tvrze lze spojit i vysazení vrcholně středověké vsi s velkou, přibližně obdélnou návsi, obestavěnou ze tří stran. Čtvrtou stranu návsi uzavíral areál tvrze.*¹¹¹ V 16. století ji Kfelířové přestavěli v renesančním stylu. V důsledku válečných událostí třicetileté války byla tvrz velmi poškozena a roku 1624 je zmiňována jako vyhořelá.¹¹² Roku 1706 byl na místě tvrze postaven barokní zámek, který nechali vybudovat páni z Brisigellu.

Dispozice zámku byla čtyřkřídlá, patrová, uvnitř obsahující malé nádvoří. Kolem nádvoří byly v přízemí stlačené arkády, v chodbě byly křížové klenby. V patře se nacházel plochostropý ochoz s okny. Z 18. století pocházejí tapety a malby, které zdobily interiér v patře. *Vnější zámeckou fasádu oživovala obdélná okna rámovaná šambránami s uchy, nároží zdobilo bosování provedené ve štuku.*¹¹³ Mansardová střecha zámku byla kryta šindelem.

K zámku patřil ještě dvůr s parkem a pivovarem. Po 2. světové válce se zámek využíval jako skladiště hnojiv. Hnojiva velmi poškodila vnitřní výzdobu zámku. Sbírký mincí, knih, minerálů a četný historický nábytek byly zničeny při demolici zámku kolem roku 1964.¹¹⁴ Podle očitých svědků byly sutiny i s cennými sbírkami použity na zasypání příkopů nedaleko obce. Na místě zámku dnes stojí samoobsluha.

Ve fondu Velkostatek Staré Sedliště jsou uloženy inventáře zámku napsané v roce 1879 a další inventář pravděpodobně kolem roku 1910.¹¹⁵ Bohužel se k inventářům

110August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIII., Praha 1998, s. 107.

111Kol. Autorů, *Český les*, Praha 2005, s. 448.

112NA, *DZV*, sign. 142 E 16.

113Zdeněk PROCHÁZKA, Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov*, 2, Tachov 1990, s. 147.

114SOkA Tachov, *Místní národní výbor Staré Sedliště* (dále jen MNV), obecní kronika, nezpracováno.

115SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 62, karton 11.

nedochoval žádný další spis, který by upřesnil, z jakého důvodu nebo k jaké příležitosti byly inventáře sepsány. Nejspíše se majetek zámku sepisoval u příležitosti změny majitelů zámku v rámci dědictví, kdy majetek přešel v roce 1879 na Karla Heidlera a v roce 1908 na Ludvíka Heidlera.

Oba inventáře jsou psány stejným způsobem. Majetek je rozdělen na věcné skupiny a ke každé položce v seznamu je napsán počet kusů. Inventář z roku 1879 je podrobnější, nicméně se jen okrajově zmiňuje o knihovně a vůbec nezachycuje sbírku minerálů. Inventáře jsou přepsány v původním pořadí a rozdělení majetku do skupin (viz příloha č. 1 a 2).

V letech 1934 až 1938 byl sepsán popis panství Staré Sedliště, kde je uveden i stručný popis zámku (viz níže). Spolu s inventáři jde o jediný doklad toho, jak vypadal zámek jak z exteriéru, tak z interiéru i s jeho vybavením. Ve fondech rodinných archivů Heidlerů a Unterrichterů a v obecní kronice MNV Staré Sedliště se dochovaly fotografie zámku, které jsou součástí obrazové přílohy, obr. 10–13.

3.2. Zámecká knihovna

Součástí zámeckého vybavení byla i zámecká knihovna. Nedochoval se žádný původní soupis knih, ani způsob jejich uložení na zámku. Významní majitelé Starého Sedliště jako byli Kavkové z Říčan, Brisgellové nebo Wunschwitzové, pravděpodobně vlastnili alespoň několik kusů knih, což se v raném novověku postupně stávalo modním trendem. Svobodný pán Ignác Born měl svou knihovnu ve Vídni a několik svazků z této knihovny se dostalo do zámecké knihovny v Lipníku nad Bečvou, prostřednictvím přátelství mezi Ignácem Bornem a knížetem Karlem Janem z Dietrichsteina.

V 19. století již bylo vlastnictví a sběratelství knih běžné. Zámecká knihovna Heidlerů byla založena doktorem Karlem Josefem Heidlerem z Heilbornu. Původní Heidlerova knihovna, která se nedochovala v plném rozsahu, obsahovala více než tisíc svazků. Knihovna byla převážně tvořena knihami s přírodovědeckým zaměřením a to hlavně na všeobecné lékařství a balneologickou literaturu, což souvisí s profesí a vědeckým výzkumem doktora Heidlera. *Některé knihy byly dr. Heidlerovi věnovány přímo jejich autory či vydavateli, např. Latinská báseň Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic o karlovarských pramenech, vydaná a opatřená odborným výkladem Jana Rittera z Rittersbergu z roku 1829.*¹¹⁶

---

¹¹⁶Petr MAŠEK, *Zámecké knihovny Tachovska a Stříbrska*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků*, 4/1, Praha 1987, s. 148.

V knihovně byly také knihy s filozofickým zaměřením, díla německých klasiků, jako jsou Heinrich Heine, Friedrich Schiller, Ch. M. Wieland, a díla antických autorů. V knihovně se také vyskytovala díla regionální historie západních Čech. Potomci Karla Josefa Heidlera se snažili knihovnu rozšiřovat. Jeho vnuk Viktor, pražský lékárník, doplnil knihovnu o další přírodovědeckou, mineralogickou, chemickou, lékařskou a farmaceutickou literaturu pocházející z druhé poloviny 19. století. Poslední majitelka panství, Hermína Unterrichterová, zanechala v knihovně beletrii 20. století a hudebniny.

Není známo, jakým způsobem se do knihovny dostaly knihy, které bezprostředně nesouvisely s lékařskou či přírodovědeckou tematikou, ale nejspíše šlo o sběratelskou aktivitu samotných Heidlerů.

Dnes je z této zámecké knihovny dochováno jen okolo 400 svazků. Největší část tvoří literatura lékařská (120 svazků). Jako nejstarší kniha ze všeobecného lékařství je z této knihovny uváděno *benátské vydání Galenova Quarta classis signa quibus tum morbos z roku 1556 a souborné dílo pařížského chirurga Pararea z roku 1582. Epidemiologii zastupují hlavně díla o choleře, např. Kleinertova Cholera orientalis z roku 1831, reumatologii Lobbův traktát o podagře z roku 1742, chirurgii Todeho Medicinisch – chirurgische Bibliothek z roku 1775. Častá jsou také díla zakladatele pražského slepeckého ústavu Aloise Klara.¹¹⁷ Jako zajímavost můžeme uvést tisk z poloviny 18. století o alchymii.*

V knihovně je zachováno 19 exemplářů z vlastní odborné literární činnosti doktora Heidlera, např. dílo Marienbad et ses diferens moyens curatifs, vydané v roce 1828 a 1841, Pflanzen und Gebirgsarten von Marienbad, Der Curort Marienbad, Les minerales et les bains a Marienbad, Die epidemische Cholera.¹¹⁸

Zachovalo se též 15 rukopisů, např. *Reisenbeschreibung durch Italien, Seria jucunda z 18. století, jehož první část se vztahuje k osobě posledního opata kladrubského benediktinského kláštera Amanda Streera, v druhé pak jsou psány výroky slavných historických osobností.*¹¹⁹

Starých tisků je v knihovně přes sto svazků a nejstarší z nich, Platonovy Opera omnia, pochází z roku 1551. Hippokratovo dílo vydané v roce 1579 v Basileji bylo majetkem osobního lékaře císaře Rudolfa II., Jana Cratona z Craufheimu. Do starosedlišťské knihovny se dostala díla, která dříve patřila děkanovi pražské lékařské fakulty, svobodnému pánu

---

117Tamtéž, s. 149-150.

118Tamtéž, s. 150.

119Tamtéž, s. 151.

Vilémovi Mac Nevenovi O Kelly ab Aghrim, a tři svazky z 18. století, které patřily rodu rytířů Turbů.

Když byl baronce Hermině Unterrichterové zámek a další majetek zabaven, neměla možnost si odvézt více jak 50 kg zavazadel, proto veškeré knihy zůstaly na starosedlišťském zámku. V následujících dvaceti letech, kdy zámek pouze chátral, byla část knihovni sbírky převzata úřady a dnes je zbytek zámecké knihovny uložen v depozitářích státních památkových objektů Kladruby a Horšovský Týn.

3.3. Panství

V období středověku bylo panství tvořeno pouze vesnicí, později městečkem Staré Sedliště. Na přelomu 16. a 17. století přikoupily Kfelířové k městečku Staré Sedliště ještě ves a tvrz Částkov, ves Velký Rapotín, poplužní dvůr Třídvory a Lukavice, tvrz a ves Pernolec, ves Mchov a ves Maršovy Chody. V první polovině 18. století koupil František Ignác Wunschwitz pouze městečko a dvůr Staré Sedliště, dvůr Lukavice a ves Mchov. V takovéto podobě zůstalo panství až do roku 1945.

Součástí dvora ve Starém Sedlišti a v Lukavici byly i další hospodářské budovy a podniky. Spolu s inventářem zámku se dochoval i popis panství z let 1934 až 1938¹²⁰, kde byly popsány stavby, materiál a hodnota nemovitostí. Popis panství je v následujícím textu přepsán podle původního pořadí.

Dvůr Staré Sedliště:

čp. 1

Zámek¹²¹

Jednoposchodový nepodsklepený zámek byl postaven z kamene, střecha ze šindele. Stav budovy byl v roce 1934 průměrný, v roce 1929 a 1930 byly provedeny nezbytné opravy a položena nová střecha. Místnosti v přízemí byly velmi vlhké a nebyly vyhovující k bydlení. V přízemí se nacházela kancelář, prádelna, 9 místností (místnosti pro služebnictvo), 3 spíže na zeleninu, ovoce a víno. V prvním patře bylo 12 obytných místností. Schodiště z přízemí do

---

120SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 62, karton 11.

121Stručný popis zámku byl zde záměrně ponechán a nebyl připsán ke kapitole „Zámek“, z důvodu udržení kontinuity popisu celého panství.

prvního patra a z prvního patra do podkroví bylo ze dřeva. V prvním patře měly obytné místnosti podlahy z měkkého dřeva, jen ve společenských místnostech byly parkety. Veškeré místnosti byly v roce 1934 vybaveny elektrickým osvětlením.

Rozměry budovy 28 x 27 m.

Ocenění budovy – 232 300,- Kč.

čp. 45

Dům šafáře

Jednoposchodový dům byl postaven v 1. polovině 19. století z kamene a střecha pokryta cihlovými taškami, tzv. bobrovkou. Dům nebyl podsklepený a jeho stav v roce 1934 byl dobrý po opravách provedených v letech 1929 a 1930. V přízemí byly tři vlhké místnosti (kuchyně a dva pokoje), v prvním patře se obývaly také tři místnosti (kuchyně a dvě místnosti). Podlaha a schodiště bylo ze dřeva. Místnosti byly vybaveny elektrickým osvětlením.

Rozměry budovy 10 x 14 m.

Ocenění budovy – 56 500,- Kč.

čp. 140

Dům baštýře

Přízemní dům s podkrovím v zámeckém parku byl postaven v první polovině 19. století z kamene a střecha pokryta šindelem. Stav budovy byl v roce 1934 velmi špatný a obývat se mohly jen tři místnosti s dřevěnou podlahou. V suterénu bylo místo pro dva kusy dobytka.

Rozměry budovy 10 x 8 m.

Ocenění budovy – 17 500,- Kč.

čp. 305

Dům pro zaměstnance velkostatku

Přízemní nepodsklepený dům byl postaven na konci 19. století z kamene a střecha pokryta šindelem. Stav budovy v roce 1934 byl dobrý. Šest rodin obývalo 8 malých místností s dřevěnou podlahou. V podkroví se nacházely 4 komory.

Rozměry budovy 20 x 10,5 m.

Ocenění budovy – 66 750,- Kč.

čp. 226

Hájovna

Hájovna se šindelovou střechou měla 2 obytné místnosti a v roce 1934 byla ve špatném stavu.

Rozměry budovy 6 x 8 m.

Ocenění budovy – 5 620,- Kč.

Ve Starém Sedlišti se nacházela stáj pro 50 kusů dobytka a koní. Budova měla pevné základy, klenby a střecha byla pokryta cihlovými taškami. Komoru využívali na sklad krmiva. Stav budovy byl v roce 1934 průměrný. Půda stáje sloužila pro sklad sena.

Rozměry budovy 14 x 44 m.

Ocenění budovy – 85 800,- Kč.

Stodola postavená z kamene a dřeva s cihlovou střechou (bobrovka) byla v roce 1934 ve velmi dobrém stavu. Stodola se skládala ze 2 mlatů, 4 peren (přístodolky na ukládání vymláčené slámy) sýpky se třemi patry a kůlny na vozy.

Rozměry stodoly 68 x 14 m.

Ocenění budovy – 142 800,- Kč.

Malá stáj pro šest koní s garáží pro jedno auto a komorou na krmivo měla cihlovou střechu. Podlaha ve stáji byla dřevěná, v garáži a komoře na krmivo cihlová. Půda stáje sloužila pro sklad sena. Stav budovy byl v roce 1934 dobrý.

Rozměry 14 x 17 m.

Ocenění budovy – 35 700,- Kč.

Rezervní stáj pro 4 koně s komorou na krmivo měla cihlovou střechu. Stav budovy v roce 1934 byl dobrý.

Rozměry 10 x 7 m.

Ocenění budovy – 10 500,- Kč.

Garáž s kůlnou na nářadí byla uzavřena cihlovou zdí ze tří stran, střechu pokrýval plech. Stav byl v roce 1934 dobrý.

Rozměry garáže 16 x 25 m.

Rozměry kůlny 1 x 6 m.

Ocenění – 41 940,- Kč.

Vedle hnojiště byl postaven holubník a kurník (5 x 4 m) a vedle kurníku se nacházel malý rybníček.

Zahrada s dvorem a parkem u zámku a hospodářských budov o rozměru 9179 m² byla oceněna na 51 716,- Kč. Na zahradě byl skleník v dobrém stavu. Chudobinec s vrchnostenskou kaplí byly po zhodnocení jejich stavu uzavřeny.

čp. 52 obec Úšava

Hájovna v Úšavě

Patrový nepodsklepený dům byl postaven na přelomu 19. a 20. století z kamene a cihel, střecha z cihlové tašky (bobrovka). Stav budovy byl v roce 1934 velmi dobrý, obývány byly dvě místnosti v přízemí a 3 místnosti v prvním patře s prkennou podlahou. Součástí hájovny byla stáj pro 5 kusů dobytka, jeden mlat a jedna perna.

Rozměry 13 x 8,5 m.

Ocenění budovy – 42 100,- Kč.

Celková suma oceněného majetku patřícího k dvoru Staré Sedliště činila v roce 1934 částku 789 226,-Kč.

Dvůr Lukavice

Panský lihovar Vogelsang se nacházel v Lukavici, který je vzdálený asi 4 km od Starého Sedliště.

čp. 25 obec Doly (dvůr Lukavice)

Dům šafáře

Přízemní nepodsklepený dům byl postaven v první polovině 19. století z kamene, střecha ze šindele. Stav budovy byl v roce 1934 docela dobrý. V budově byla kuchyň a tři místnosti s dřevěnou podlahou a dva sklepy.

Rozměry budovy 29 x 11 m.

Ocenění budovy – 59 875,- Kč.

Součástí budovy byla stáj pro 40 kusů dobytka se skladem krmiva. Půda sloužila na uložení sena. Stav budovy byl v roce 1934 dobrý.

Rozměry budovy 31 x 10,5 m.

Ocenění stáje – 48 825,- Kč.

čp. 26 obec Doly (dvůr Lukavice)

Dům pro zaměstnance velkostatku

Přízemní dům byl postaven v 1. polovině 19. století z kamene, střecha z cihlových tašek. Stav budovy byl v roce 1934 dobrý. V budově se nacházely 4 obytné části s dřevěnou podlahou, půda sloužila na ukládání krmiva.

Rozměry 14 x 12 m.

Ocenění budovy – 46 900,- Kč.

K budově patřila stáj o rozměrech 26 x 9,5 m.

Ocenění stáje – 37 050,- Kč.

čp. 31 obec Doly (dvůr Lukavice)

Dům pro zaměstnance velkostatku

Přízemní dům s podkrovím byl postaven na konci 19. století z kamene, střecha z cihlových tašek. Stav budovy byl v roce 1934 dobrý. V přízemí byly 4 obytné místnosti a v podkroví 2 místnosti a 2 komory. Všechny místnosti měly dřevěnou podlahu.

Rozměry 11 x 9 m.

Ocenění budovy – 42 300,- Kč.

Ke dvoru Lukavice patřila stodola o rozměrech 43 x 14 m pokrytá šindelem. Ve stodole byly dva mlaty a tři perny. Stav stodoly v roce 1934 byl docela dobrý.

Ocenění stodoly – 60 200,- Kč.

Další stodola měla rozměry 30 x 11 m, která byla ze všech stran otevřená. Střecha byla pokryta šindelem, podlaha byla betonová. Stav stodoly v roce 1934 byl velmi dobrý.

Ocenění stodoly – 16 500,- Kč.

Chlív pro vepře a kurník pro drůbež měli rozměry 11 x 3,5 m. Střecha byla pokryta cihlovou taškou. Stav chléva byl v roce 1934 dobrý.

Ocenění chléva – 3 850,- Kč.

Ostatní plocha dvora byla oceněna na 16 500,- Kč. Celková hodnota dvora Lukavice byla oceněna na 325 730,- Kč.

Celková hodnota ocenění budov panství ve dvoře Staré Sedliště a Lukavice činila k 22. květnu 1934 hodnotu 1 114 956,- Kč. Ocenění provedl Franz Fischer, stavitel ze Starého Sedliště.

Celková rozloha statku Staré Sedliště byla vypočtena k roku 1938 na 443,9481 ha, z toho zabírala zemědělská půda 220,2977 ha, lesy 172,6838 ha, rybníky 49,8488 ha a zastavěná plocha 1,1178 ha.

Panství bylo spravováno samotnou Herminou Unterrichterovou. Jako správce byl jmenován Franz Mayer. Správce měl na starosti zemědělskou půdu a lesy. Péče o les byla rozdělena mezi dva hajné. Technický dozor nad lesy vykonával vrchní lesník Georg Kraus z panství Planá. Jako kancelářský úředník pracoval Julius Wanka. Panství drželo patronát nad kostelem ve Starém Sedlišti. Každý rok přispívalo maximálně 400,- Kč. Patronátním komisařem byl Franz Mayer a o patronátní účty se staral Julius Wanka.

3.4. Špitál a kaple sv. Osvalda

Jak bylo výše v kapitole o majitelích panství uvedeno, Jan Kavka Říčanský z Říčan nechal v roce 1645 založit špitál pro 8 osob. Špitál byl postaven nedaleko zámku naproti vrchnostenským stájím. V roce 1777 byla ke špitálu přistavěna osmiboká kaple sv. Osvalda, kterou vrchnost využívala jako svou rodinnou kapli. Kaple se špitálem (čp. 126) byla využívána až do 30. let 20. století, kdy byly budovy uzavřeny a později zrušeny německými úřady. Demolice budov proběhla kolem roku 1959.¹²²

Ve schematismech (viz seznam pramenů a literatury) jsou ke špitálu, který je někdy označován jako chudobinec, uvedeny údaje o počtu osob, které mohly bydlet ve špitále a také sumu, která každoročně připadla této instituci. V následujícím přehledu jsou tyto údaje sepsány.

1833 – pro 8 osob, od roku 1657.

1837 – pro 10 osob, 444 zlatých 42 krejcarů konvenční měny (chudobinec).

1838 – pro 10 osob, 605 zlatých, 7 vídeňské měny (chudobinec).

1839 – pro 10 osob, 652 zlatých, 21 ½ krejcarů vídeňské měny (chudobinec).

1840 – pro 10 osob, 697 zlatých, 2 krejcarů vídeňské měny (chudobinec).

1841 – pro 8 osob, 758 zlatých 45 krejcarů vídeňské měny, 72 zlatých 27 krejcarů konvenční měny (chudobinec).

1842 – pro 8 osob špitál, 827 zlatých 15 krejcarů vídeňské měny, 111 zlatých 39 krejcarů konvenční měny (chudobinec).

1843 – špitál pro 8 osob.

---

¹²²Vyobrazení špitálu s kaplí viz obrazová příloha, obr. 14.

1844 – špitál pro 8 osob.

1845 – špitál pro 3 osoby.

1846 – špitál pro 3 osoby.

1847 – špitál pro 8 osob.

Na přelomu 19. a 20. století bylo roční finanční zatížení špitálu vyměřeno na 16 947,- Kč, z toho bylo zapláceno 2 730 kg kukuřice a pšenice, 480 kg ječmene, 40 sáhů dřeva, 8 kg ryb, 64 litrů piva, oblečení, prádlo a boty.¹²³ V roce 1934 byl pro každého ze 4 mužů přidělen jeden kabát a kalhoty, podvlékačky, košile, pár ponožek, pár bot v celkové sumě 460,- Kč. Pro 4 ženy byl přidělen pro každou jeden pár bot, blůza, sukně, košile a punčochy v celkové sumě 256,- Kč.¹²⁴

3.5. Panský pivovar

Zdrojem financí bylo pro panství Staré Sedliště mimo jiné i vaření piva. Panský pivovar existoval ve Starém Sedlišti již kolem roku 1548. V druhé polovině 17. století byl panský pivovar obnoven a na počátku 18. století je uváděn jako středně velký, na var 6 čtyřvěderních sudů, tedy 13,5 hl s ročním výstavem (k roku 1711) 90 čtyřvěderních sudů, čili 202 hl. V polovině 18. století byl příznám výnos 849 zlatých 20 krejcarů při 4 zlatých za sud s výrobou 212 sudů, tedy 518 hl.¹²⁵

Vzhledem k častému střídání majitelů v první polovině 19. století přestal panský pivovar na čas vařit pivo a výrobu obnovil až roku 1859.

Jako majitelé panského pivovaru jsou uváděni v letech 1844–1866 MUDr. Karel Josef Heidler z Heilbornu, v letech 1866–1892 Michael Karel Heidler z Heilbornu, v letech 1892–1907 MUDr. Karel František Heidler z Heilbornu, v letech 1907–1914 MUDr. Ludvík Heidler z Heilbornu, v letech 1914–1929 Hermína Unterrichterová z Rechtenthalu.

Jako sládci pracovali ve Starém Sedlišti: Ludvík Helm (1873–1879), Josef Mattausch (1879–?), Jan Fiedler (1893–1895), František Schallon (1895–1899), Josef Mayer (1900–1904), Vilém Pompe (1905–1909), Vojtěch Pöpperl (1909–1919), Ondřej Schild (1919–1925), Václav Wimr (1925–1929), Václav Windisch podsládek (1925–1929).

123SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 144, karton 23.

124Tamtéž.

125Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005, s. 735–736.

Panský pivovar měli v pronájmu tito nájemci: Ludvík Helm (1873–1879), Josef Mattausch (1879–?), Vilém Linhart (1888–1889), Antonín Prokop (1889–1895), Josef Samuel (1911–1913), Julius Lindner (1920–1921), Ondřej Steiner (1926–1929).

V roce 1901 v pivovaru pracoval jako sládek Josef Mayer (měsíční plat 1800,- Kč, měl neomezený přiděl piva), účetní Johann Mattausch (měsíční plat 600,- Kč a 40 haléřů, 2 litry piva denně), sklepmistr Josef Windisch (měsíční plat 864,- Kč a 72 haléřů, 4 litry piva denně), vaříč piva a bednář Anton Röhling (měsíční plat 672,- Kč a 56 haléřů, 4 litry piva denně), bednář Georg Röhling (měsíční plat 648,- Kč a 54 haléřů, 4 litry piva denně), dělník Josef Rahsl (měsíční plat 528,- Kč, 4 litry piva denně), dělník Josef Schneider (měsíční plat 528,- Kč, 4 litry piva denně), sladovník Peter Säkl (měsíční plat 528,- Kč, 4 litry piva denně), vozka Johann Magerl (měsíční plat 672,- Kč a 56 haléřů, 2 litry piva denně), vozka Johann Bauer (měsíční plat 672,- Kč a 56 haléřů, 2 litry piva denně), čeledín Johann Kreuzer (měsíční plat 528,- Kč a 45 haléřů, 2 litry piva denně), učeň Wenzl Müller (měsíční plat 36 haléřů).¹²⁶

Dokument z roku 1920 popisuje pivovar jako 150 let starý, tzn. že budova pivovaru (čp. 226) vznikla v 2. polovině 18. století.¹²⁷ Pivovar s parním pohonem byl zařízen na výrobu 10 477 hl ročně (tohoto množství zřejmě nikdy nedosáhl). Stroje a nářadí byly v roce 1920 ve špatném stavu. Roční výstavy ve válečných letech jsou uváděny následovně: v letech 1916/1917 roční výstav 718,59 hl se ziskem 4454.29,- Kč, v letech 1917/1918 roční výstav 654,03 hl se ziskem 16 922.60,- Kč, v letech 1918/1919 roční výstav 1237,45 hl se ziskem 36 701.08,- Kč. Správcem byl v roce 1920 Julius Lindner, účetním Andreas Gebert a sládkem Andreas Schild.¹²⁸

Ke dni 26. března 1925 byl uváděn roční výstav 2400 hl. Průměrný čistý zisk byl vypočítán na 30 000,- Kč. Ročně vzniklo jako odpad 950 hl mláta a 2200 kg sladových klíčků. Chmele se spotřebovalo 160 kg a sladu 17 820 kg. V pivovaru se nacházely tři sklepy na led, kde bylo uložena cca 1000 fůr ledu.¹²⁹

*Roční produkce je uváděna do roku 1926: největší výstav 5600 hl byl v letech 1909/1910. Od roku 1928 byl provoz zastaven a v dalších letech sloužil jako sklad piva prvního akciového pivovaru v Chebu.*¹³⁰

126SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 92, karton 20.

127Vyobrazení pivovaru viz obrazová příloha, obr. 20.

128SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 92, karton 20.

129Tamtéž.

130Kol. autorů, *Historie a současnost podnikání na Mariánskolázeňsku, Tachovsku a Stříbrsku*, Žehušice 2003, s. 76.

K roku 1928 byl sepsán inventář (viz příloha č. 3), který pravděpodobně sloužil jako podklad pro kupní smlouvu. Roku 1929 byl pivovar prodán „Prvnímu akciovému pivovaru v Chebu“. Celková suma, za kterou byl pivovar prodán činila 1 200 00,- Kč (z toho nářadí a stroje 300 000,- Kč, budova pivovaru s parcelou 200 000,- Kč, vodovod 30 000,- Kč, odškodnění za budoucí vzniklé škody 40 000,- Kč, odškodnění za škody vzniklé při chovu ryb 10 000,-Kč, hospoda „Sedm lip“ ve Velké Hleďsebi a hospoda ve Starém Sedlišti 270 000,- Kč, vybavení hospod 30 000,- Kč, parcela u Drmoulu 20 000,- Kč, za zákaz konkurence do roku 1955 suma 300 000,- Kč).¹³¹

Budovy bývalého vrchnostenského pivovaru byly zbourány před rokem 1958, kdy jsou na fotografickém snímkování vidět jen ruiny objektu.¹³²

131SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 92, karton 20.

132<http://kontaminace.cenia.cz/>, srpen 2011.

4. MĚSTEČKO

Po celé období středověku bylo Staré Sedliště pouhou vesnicí, ve které se často střídali majitelé. To se změnilo s příchodem rodu Kfelířů ze Zakšova, kdy začala vesnice prosperovat a byla povýšena na městečko. Přesné datum povýšení není známo, ale muselo se tak stát před rokem 1522, kdy je Staré Sedliště zmiňováno již jako městečko.¹³³ S povýšením na městečko získalo Staré Sedliště svůj znak a pečeť (viz níže) a také své městské představenstvo, purkmistra a radní. V roce 1657 bylo obyvatelům městečka uděleno privilegium, kde ve 14 bodech získali např. právo vařit pivo, konat výroční trhy, lovit zajíce a rybařit ve vrchnostenských lesích a rybnících, mohli si ze svého středu volit radní atd. (viz výše).¹³⁴

S rozvojem městské správy v českých zemích bylo potřeba změnit dosavadní strukturu městských rad a úřadu samotného. V letech 1786–1787 proběhla ve všech městech zemí Koruny české regulace magistrátu. Žádné dokumenty o regulaci magistrátu ve Starém Sedlišti se nedochovaly.¹³⁵ Pravděpodobně bylo městečko zahrnuto do 3. kategorie regulace, tzn. městečko bez magistrátu, kde nebyl dosazen státní úředník a vedení agendy zůstalo v rukou purkmistra. Ve schematismu z roku 1848 je Staré Sedliště označováno jako městys, který nemá magistrát, ale má pouze městský soud pro nespornou agendu.¹³⁶

Soupis purkmistrů a dalších představitelů městské správy, sestavený na základě schematismů a dokumentů z AM Staré Sedliště, je součástí přílohy č. 4.

4.1. Znak a pečeť

Staré Sedliště získalo znak za Kfelířů ze Zakšova, kdy bylo povýšeno na městečko. Kfelířové měli v klenotu svého erbu ryby – parmy, které se objevují i ve znaku. Jediné barevné vyobrazení znaku se dochovalo na kostelní lavici z první poloviny 18. století. *Znak tvoří stříbrný štít, v němž jsou tři modré ryby navzájem přeložené do trojhranu, přední ryba je položena vodorovně hlavou doleva, ostatní dvě jsou přeloženy za první tak, že jedna je kosmo*

---

¹³³NA, *DZV*, sign. 1 D 1.

¹³⁴SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 1.

¹³⁵Negativní nález v archivním fondu: NA, *České gubernium – publicum*.

¹³⁶*Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1848*, Praha 1848, Štěpán MLEZIVA, Karel KUČA, *Historický lexikon městysů a měst*, Praha 2006, s. 669-670.

a její hlava směřuje do pravého horního rohu štítu a druhá je šikmo s hlavou směřující do levého horního rohu štítu.¹³⁷

Spolu s městským znakem byla udělena Starému Sedlišti pečeť a právo pečeti červeným voskem. Je známo několik znakových pečetí, které se ve Starém Sedlišti používaly v 17.–19. století. Nejstarší pečeť z roku 1697 o průměru 40 mm s barokním štítem měla v pečetním poli majuskulní opis .SIGILVM.DIS.MARKES.ALTEN.ZETLISCH:., který byl od pečetního pole oddělen bodovcem a na vnějším okraji ohraničen linkou a výrazným vavřínovým věncem.¹³⁸ O něco mladší pečeť o stejném průměru se lišila pouze majuskulním opisem *SIGILLVM DES.MARKES*ALTEN*ZETLISC.¹³⁹ K roku 1697 je doložena ještě jedna pečeť o průměru 28 mm s opisem *SIGILVM*DES*MARKES*ALTENZETLISCH.¹⁴⁰

Dvě malé oválné pečetě se používaly až od 18. století. Místo legendy byl na nich pouhý nápis se zkratkou německého jména městečka A-Z. U obou byla ve znaku přední ryba položena hlavou doprava. Větší pečeť o rozměrech 17x19 mm měla městský znak v oválném štítu, na kterém byla položena koruna a na vnějším okraji měla bodovec. Menší pečeť s rozměry 12x15 mm měla znak v barokním štítu, chyběla mu koruna a na vnějšku byla pečeť ohraničena linkou a bodovcem.

V 18. století se užívalo ještě kulaté pečetě o průměru 29 mm, ta je doložena k roku 1731–1734 s opisem *SIGILVM*DES*MARKES*ALTENZETLISCH.¹⁴¹

Pečeť o průměru 35 mm byla použita v roce 1747. Majuskulní opis: SIGILVM+DIS.:MARKES.:ALTENZETLISCH: je pouze po čtyřech pětinach obvodu. Uvnitř byl opis oddělený bodovcem a zevně perlovcem.¹⁴²

V 19. století pečeti městečko také oválnou pečetí 28x33 mm, jejíž opis v psací latině zněl: *:Siegel:des:Marks+Altzetlisch, od pečetního pole nebyl oddělený a na vnější straně měl linku a drobný vavřínový věnec.

137Jan PELANT, *Znaky a pečetě západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985, s. 225.

138SOKA Tachov, *AM Staré Sedliště*. Fotografie pečeti viz obrazová příloha, obr. 24.

139Tamtéž, s. 226.

140NA, ČDK, inv. č. 759, sign. IV D 7, karton 559.

141NA, ČDK, inv. č. 759, sign. IV D 7, karton 559.

142Tamtéž.

4.2. Radnice

Sídlem představitelů městské správy se stala radnice postavená na návsi naproti zámku a od ostatních domů se odlišovala věžičkou. První zmínky o radnici jsou z roku 1657. V roce 1790 radnice (čp. 84) spolu s městským archivem vyhořela. Dne 14. října 1839 vypukl ve Starém Sedlišti další zničující požár, který způsobil z nedbalosti mladík, který vystřelil ručnicí do doškové střechy. Při požáru tehdy shořelo 90 domů a 30 stodol. Poté byla poškozená část městečka přestavěna podle regulačního plánu, což změnilo původní podobu zástavby. *Nynější pozdně klasicistní budova byla postavena roku 1860.*¹⁴³

4.3. Osídlení

Poloha Starého Sedliště, které leží přibližně 15 km východně od dnešních česko-německých hranic, dokazuje, že již ve středověku se zde střetávaly vlivy jak české, tak německé. Už v předhusitské době bylo Staré Sedliště národnostně smíšenou vsí, z tohoto důvodu byli na farnost dosazováni jak čeští, tak i němečtí kněží. V období raného novověku začal převládat německý vliv. V berní ruli z roku 1654¹⁴⁴ má většina živnostníků a řemeslníků německé příjmení. Tento trend nárůstu počtu německého obyvatelstva ve Starém Sedlišti pokračoval až do poloviny 20. století, kdy došlo k odsunu většiny německého obyvatelstva a následnému dosídlení obyvatel české národnosti.

Obyvatelé Starého Sedliště se nejčastěji živili jako živnostníci či řemeslníci, z nichž jsou nejvíce zastoupeni pekaři, koželuzi, tkalci, ševci, krejčí, řezníci, hostinští atd. Přehledy a počty řemeslníků a živnostníků od poloviny 17. století do poloviny 20. století jsou popsány v kapitole o obchodu a řemeslech a také v příloze č. 8 a 10.

V polovině 16. století je ve Starém Sedlišti doloženo židovské osídlení. V roce 1793 je uváděna pouze jedna židovská rodina Mayerových. Lowy a jeho žena Anna spolu měli 9 dětí. Lowy Mayer měl od vrchnosti v nájmu vinopalnu a draslovnu.¹⁴⁵ Židé se živili hlavně jako

---

143Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. díl Pro-Sto, Praha 2004, s. 849.

Vyobrazení radnice viz obrazová příloha, obr. 16.

144NA, TK, inv. č. 2245, sign. 27, karton 681. Výpis z berní ruly vložen do spisu tereziánského katastru. Iva ČADKOVÁ, Magda ZAHRADNÍKOVÁ, *Berní rula*, 24 kraj plzeňský II., Praha 2002, s. 619 – 620.

145Kol. autorů, *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793*, IV., Praha 2004, s. 169.

ranhojiči a lazebníci a v 19. století provozovali výrobu sirek (viz níže). K roku 1838 je uváděno ve Starém Sedlišti 12 Židů a k roku 1907 pouze 10 Židů¹⁴⁶.

S nástupem moderního sčítání obyvatelstva lze sledovat změny v počtu obyvatel vždy po deseti letech. Nejvyšší počet obyvatel je uváděn k roku 1850¹⁴⁷ a nejnižší počet k roku 1950 (viz příloha č. 5), kdy po odsunu německých obyvatel zůstalo spousta domů neobydlených. Nejvyšší počet domů je uváděn k roku 1930 a nejnižší opět k roku 1950 (viz příloha č. 5). Po poválečných demolicích zaniklo přes 200 domů.

V příloze č. 9 a 10¹⁴⁸ jsou přehledně podle čísel popisných sepsání majitelé nemovitostí. Pro roky 1838¹⁴⁹ a 1879¹⁵⁰ (příloha č. 9) je součástí soupisu u jednotlivého čp. i celková rozloha pozemků patřící jednomu majiteli s cenovým výnosem z těchto nemovitostí. Příloha č. 10 obsahuje jména majitelů čp. a jejich zaměstnání v letech 1914, 1921, 1925 a 1938.¹⁵¹

4.4. Kostel¹⁵² a církevní dějiny

S rozvojem středověké společnosti a církevní správy došlo k postupnému rozšiřování katolické víry i do pohraničních oblastí Čech. První zmínka o kostelu sv. Prokopa a Ulricha ve Starém Sedlišti pochází z roku 1384. Farnost patřila pod děkanství v Teplé, arcijáhenství Žatec. V roce 1622 kostel vyhořel. Z původní stavby zůstala jen pozdně středověká věž a zbytek kostela byl přestavěn v barokním stylu v letech 1716–1719. Tuto přestavbu finančně podporovala Anna Barbora Brisigellová a dokončení stavby a vybavení financoval pozdější majitel František Ignác Wunschwitz. Zvon zavěšený v hranolové věži byl vyroben ve 14.

146F. B. BATOVEC, *Batovcův příruční místopis zemí Koruny české*, Praha 1907, s. 256.

147NA, SK – dupl., inv. č. 3037, karton 1363. Moderní sčítání obyvatel je realizováno od roku 1869, proto údaj z roku 1850 je ze dřívějších soupisů obyvatel, na která moderní sčítání navázalo.

148Přílohy nelze sloučit do jednoho celku, jelikož se čísla popisná několikrát přečíslovala a mohlo by dojít znehodnocení údajů.

149NA, SK, sign. 6 Pils. 6191.

150NA, MAr, inv. č. 4023, karton 541.

151Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914. Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925. Franz WALTER, *Anschriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938. SOKA Tachov, *OkÚ Tachov*, sčítání lidu 1921, nezpracováno.

152Pohlednice s vyobrazením kostela viz obrazová příloha, obr. 15.

století (1385?) a vedle něj byly později zavěšeny dva zvony darované německými rodáky v roce 1996.

Kostel je jednolodní, obdélníkový s pravouhle uzavřeným presbytářem. Hranolová věž je kryta cibulovou věžičkou. Po severní straně je v přízemí umístěna sakristie, která je v podvěží sklenuta valbou. Zevně jsou lizénové rámce. V přízemí jsou oválná okna, v patře půlkruhová uzavřená okna. Vnitřek je členěn vtaženými pilíři s pilastry, mezi nimiž jsou v přízemí kaplové prostory a v patře jsou tribuny. Kruchta je trojboce vysunutá do lodi. Loď je sklenuta valbami s lunetami a přední pole presbytáře je odděleno od lodi půlkruhovým triumfálním obloukem a sklenuto rovněž valbami s lunetami. Původní starý presbytář je oddělen novým triumfálním obloukem a křížově zaklenut s hřebínkovými žebry. V severní stěně presbytáře je kamenný obdélníkový sanktuář s mřížkou, snad pozdně gotický z 15. století.¹⁵³

Hlavní barokní portálový oltář pochází z doby kolem roku 1720. Pozdně gotická socha Madony byla zhotovena kolem roku 1470. Nad brankami jsou sochy sv. Prokopa a Oldřicha, v nástavci uprostřed je Bůh Otec mezi sv. Josefem a Jáchymem. Boční barokní portálové oltáře pocházejí z roku 1715. Na pravém oltáři je socha sv. Anny mezi sochami sv. Ondřeje, Petra, Rocha a Šebestiána. V nástavci je obraz Krista s hořícím srdcem a světicí mezi sochami sv. Barbory a Apolonie. Na levém oltáři je obraz sv. Jana Nepomuckého z roku 1715 mezi sochami sv. Vavřince a Štěpána, v nástavci je drobná kopie gotického originálu sošky Panny Marie. Kazatelna pochází ze stejné doby a je vyzdobena čtyřmi sochami Ctností. Při pilířích kazatelny jsou barokní sochy sv. Václava, Floriána, Antonína a Josefa, vyrobené po roce 1700. Deskový obraz Madony pocházející z roku 1520, byl kolem roku 1880 značně přemalován. Kamenná křtitelnice je datována do 15. až 16. století. Bohatě zdobené lavice jsou z první poloviny 18. století.

Žulová deska ležící před vchodem do kostela byla původně náhrobkem Jana Kfelíře ze Zakšova, který zemřel roku 1576. Dříve deska ležela před hlavním oltářem a kryla vstup hrobky, kde byli pohřbeni i členové rodu Brisigellů. Náhrobní deska je dnes již sešlapaná a proto nečitelná. Ve sbírce Daniela Gottfrieda Wunschwitze je dochován přepis textu a překreslení heraldické výzdoby z náhrobníku.¹⁵⁴ Přepis zní: „Anno 1576 die 18 Decembris Ist in Gott vorschieden der Edel und Erzvest Hans Kfeller von der Sacksengrün zum Alten

---

¹⁵³Kol. Autorů, *Umělecké památky Čech*, P/Š III., Praha 1980, s. 414-415.

¹⁵⁴ NA, *Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova*, inv. č. 524, karton 16.

Zetlisch dem Gott genad.¹⁵⁵ V horní části náhrobníku byl znak Kfelířů a pod ním byly umístěny dva štíty. Vlevo byl znak rodu z Miffingu a vpravo znak rodu Elpognárů z Dolejšího Schönfeldu.

Uvnitř kostela můžeme nalézt další zbytky náhrobníků. Nápisový náhrobník (157x70 cm) má v reliéfu znatelný kalich s hostií a knihou. Tyto atributy naznačují, že by se mohlo jednat o náhrobník některého ze sedlišťských farářů. Náhrobník (114x52 cm) zdobí rytý kříž a patřil též některému duchovnímu činiteli ze Starého Sedliště.

Utváření středověké farnosti ve Starém Sedlišti lze rekonstruovat díky několika edicím.¹⁵⁶ Mezi lety 1363 až 1429 se na farnosti ve Starém Sedlišti vystříдалo přibližně 9 kněží. V roce 1363 je zmiňován starosedlišťský kněz jako exekutor v souvislosti s Tristlinem z Tisové.¹⁵⁷ Dne 2. listopadu 1367 bylo zapsáno, že kostel ve Starém Sedlišti patřil pod vikariát v Horšovském Týně.¹⁵⁸ Dne 2. července 1380 se po smrti kněze Martina stal knězem ve Starém Sedlišti Ulrich. Ten působil ve Starém Sedlišti do roku 1383.¹⁵⁹ Dne 22. prosince 1405 nastoupil na místo zemřelého kněze Johlina kněz Prokop z Plzně.¹⁶⁰ Je uváděno také jméno kněze Prokop z Manětína. Dne 5. února 1410 přebíral Prokop prebendu kostela sv. Jiljí v Praze po Petru Zderazovi.¹⁶¹ Místo po Prokopovi se uvolnilo 17. března 1412, ale není známo jméno kněze, který po něm nastoupil na kněžské místo. Roku 1418 uvolnil své místo kněz Bartoloměj za přítomnosti patrona sedlišťského kostela Bohuslava Rocha.¹⁶² Dne 25. ledna 1429 zemřel starosedlišťský kněz Bartoloměj Partlini.¹⁶³

Staré Sedliště muselo odvádět papežské desátky pražské diecézi. V roce 1352 a 1384 zaplatilo Staré Sedliště po 12 groších. V roce 1399 se platilo pražské diecézi 22 grošů.¹⁶⁴

155Zdeněk PROCHÁZKA, Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov*, 2, Tachov 1990, s. 148.

156Václav Vladivoj Tomek, *Registra decimarum papalium*, Praha 1873, Josef Emler, *Libri confirmationum*, Praha 1866–1899., Jaroslav Eršil, *Acta summorum pontificum*, Praha 1980:

157Josef Emler, *Libri confirmationum*, I/2, Praha 1874, s. 30.

158Tamtéž, s. 94.

159Josef Emler, *Libri confirmationum*, III.-IV., Praha 1879, s. 128, 161.

160Josef Emler, *Libri confirmationum*, VI., Praha 1883, s. 168, Josef Emler, *Libri confirmationum*, VII., Praha 1886, s. 49.

161Jaroslav Eršil, *Acta summorum pontificum* VII., Praha 1986, s. 283.

162Tamtéž, s. 256.

163Josef Emler, *Libri confirmationum* VIII.-X., Praha 1889, s. 146-147.

164Václav Vladivoj Tomek, *Registra decimarum papalium*, Praha 1873, s. 72.

Od nástupu novověku lze snadněji sledovat změny ve střídání kněžích díky ucelenější dochovanosti archivních materiálů. Bohužel se pro Staré Sedliště nedochovala farní kronika, a proto jsou církevní dějiny Starého Sedliště ochuzeny o podrobnější informace, co se týče vztahů mezi kněžími a věřícími. V příloze č. 6 je tabulka se jmény kněží, které jsou rekonstruovány díky práci Manfreda Maschauera.¹⁶⁵

Podobně jako tomu bylo u zámku a pivovaru, i pro kostel a faru se dochoval inventář, ve kterém je také oceněn sepsaný majetek a vybavení. Tento dokument z roku 1907, byl sepsán při přesídlení faráře Franze Langa do Starého Sedliště.¹⁶⁶ Inventář kostela je v následujícím textu přepsán podle původního německého textu.

Kostel:

V roce 1719 byla na prastarý presbytář postavena klenutá kostelní loď z kamene. Střecha byla pokryta břidlicí. Do kostela bylo vsazeno 12 velkých a 14 malých oken a 3 velké a 3 malé dveře. V roce 1907 jsou okna a dveře popsány jako poškozené. Ocenění stavu budovy bylo odhadnuto na 14 100,- Kč.

Velmi starý hlavní oltář byl vyroben ze dřeva. Oltář poškozený červotočem, natřený tmavě hnědou barvou a zdobený zlatem byl oceněn na 120,- Kč. Na hlavním oltáři je socha Panny Marie s jezulátkem ze dřeva, sochy sv. Prokopa, sv. Oldřicha, sv. Josefa a sv. Jáchyma (všechny sochy pozlacené). Na pravé straně oltáře se nachází obraz sv. Anny a dřevěné sochy sv. Sebastiana, sv. Petra, sv. Andrease a sv. Rocha. Na levé straně oltáře je osazen obraz sv. Jana Nepomuckého z roku 1832 a sochy sv. Štěpána a sv. Lorence. Pravá strana oltáře byla oceněna na 46,- Kč a levá strana na 55,- Kč. Opravená kazatelna ze dřeva malovaná olejovými barvami byla oceněna na 200,- Kč.

Velmi staré poškozené varhany, které byly už několikrát opravovány, stojí nahoře na chóru. V roce 1907 byly oceněny na 400,- Kč. Dvě jednoduše natřené zpovědnice byly oceněné na 40,- Kč. Oratorium se šesti lavicemi bylo vyhrazeno pro patrony kostela a oceněno na 6,- Kč, oratorium pro členy cechu na 24,- Kč a 28 dlouhých a 24 krátkých lavic v lodi kostela na 80,- Kč a další 4 malé lavice umístěné vpravo od hlavního oltáře na 2,- Kč.

Vybavení sakristie obsahovalo jednu obyčejnou skříň, stoličku, truhlu na uložení kalichů, paraván a schody k oltáři. Vše v sakristii bylo oceněno na 11,- Kč a 80 haléřů.

---

¹⁶⁵Manfred MASCHAUER, *Kirchsprengel-Chronik Altziedlisch*, Laupheim 2000.

¹⁶⁶SOA v Plzni, *Vs Staré Sedliště*, inv. č. 77, karton 17.

Věž, která se nachází nad sakristií, měla oplechování v roce 1907 ve špatném stavu. Ve věži se nacházelo několik zvonů. Velký zvon s nápisem „St. Procop u. Udalrich“ byl oceněn na 1000,- Kč, prostřední zvon s nápisem „St. Procop, St. Nikolaus, Maria Hilf“ na 400,- Kč, malý zvon bez nápisu na 150,- Kč, malý zvon ve výklenku na 15,- Kč, 1 jednohlasný a 2 trojhlasné zvony na 6,- Kč, zvoneček v sakristii na 2,- Kč a 60 haléřů.

Do vybavení kostela patřily nástroje z ušlechtilých a neušlechtilých kovů. Stříbrný slabě pozlacený kalich byl oceněn na 30,- Kč, tři stříbrné nádoby na olej na 2,- Kč a 60 haléřů, jeden nový pozlacený kalich z mědi na 30,- Kč, jedna malá pozlacená monstrance z mědi na 24,- Kč, jedna velká monstrance zhotovená v roce 1835, osazená granátem, zdobená stříbrem a tumpachem na 500,- Kč, nová pozlacená patena z mědi na 18,- Kč, stará pozlacená patena z mědi na 1,- Kč a 20 haléřů, nový pozlacený tabernákl z mosazi na 80,- Kč, starý pozlacený tabernákl z mosazi na 6,- Kč, pozlacená schránka na relikvie z mědi na 6,- Kč, dva malé mosazné svícny na 2,- Kč, dvě malé a jedna velká cínová lampa z oltáře na 20,- Kč, šest velkých, šest středních a šest malých cínových svícňů na 80,- Kč, čtyři velké mešní konvičky na 5,- Kč, kadidelnice na 4,- Kč, skleněný lustr na 15,- Kč, kovová kroupka na 1,- Kč, jeden starý a jeden nový kropáč na 2,- Kč.

Oltářní roucha byla oceněna následovně: 5 bílých mešních rouch na 250,- Kč, 3 červená mešní roucha na 100,- Kč, 2 fialová mešní roucha na 50,- Kč, 2 zelená mešní roucha na 120,- Kč, 2 černá mešní roucha na 150,- Kč, 2 černé obřadní pláště na 30,- Kč, jeden fialový obřadní plášť na 30,- Kč, 2 vely na 15,- Kč, tabernákl na 15,- Kč, 6 různých rouch na 40,- Kč, 4 různá malá roucha na 8,- Kč, 2 baldachýny na 250,- Kč, 4 červené ministrantské oděvy se 6 límcí na 4,- Kč, 2 červené a dva modré oltářní závěsy na 3,- Kč, plátno na tělo Páně na 6,- Kč, 1 modrý, černý, červený šedý ozdobný závěs oltáře na 12,- Kč, 2 červené, 2 světlemodré, 2 tmavěmodré oltářní podušky a oltářní pult na 18,- Kč.

Z kostelního prádla bylo oceněno 5 rouch „alba“ na 18,- Kč, 3 rochety na 6,- Kč, 11 oltářních látek na 14,- Kč, 14 kusů purifikatoria na 5,- Kč a 60 haléřů, 6 ručníků na 20 haléřů, 15 korporálů na 4,- Kč, 10 ministrantských košilí na 1,- Kč a 80 haléřů, 4 palia na 20 haléřů.

Dva modré, dva červené a jeden fialový velký prapor byl oceněn na 10,- Kč, procesní kříž na 4,- Kč a lucerna na 2,- Kč.

Některé obrazy a sochy byly oceněny samostatně: pět kusů mariánských obrazů na 20,- Kč, socha sv. Václava a sv. Floriána na 30,- Kč, tři staré sochy sv. Josefa, sv. Antona a pieta na 8,- Kč, malá socha zmrtvýchvstání a socha jezulátka na 3,- Kč, nová křížová cesta (14 zastavení) na 180,- Kč.

Mezi majetek kostela neodmyslitelně patřilo vybavení liturgickými knihami. Nový misál s červenou vazbou byl oceněn na 6,- Kč, starý misál na 4,- Kč, nový rituál na 4,- Kč, starý rituál na 1,- Kč, nový misál (Missa pro defunctis) na 8,- Kč, ordinarium na 1,- Kč, tři knihy „Introitus, Offertus“ na 2,- Kč a tři graduály na 1,- Kč.

Hudební nástroje a noty byly oceněny následovně: dva lesní rohy na 50 haléřů, housle na 4,- Kč, dva tympany na 2,- Kč, tři trumpety na 30 haléřů, noty dohromady na 40,- Kč.

Křtitelnice z kamene s dřevěným víkem s miskou z mědi nově opravená byla oceněna na 30,- Kč.

Pod hlavním oltářem se nacházela kamenná deska, která zakrývala hrobku. Starý hřbitov obíhal pravou stranu kostela, nový hřbitov rozšířil starý hřbitov směrem k farní stodole. Staré velké a malé máry byly oceněny na 2,- Kč.

Celkové ocenění majetku kostela bylo stanoveno na 18 996,- Kč a 80 haléřů.

Fara:

Součástí inventáře kostela ve Starém Sedlišti je i popis majetku fary.¹⁶⁷ Fara byla postavena v roce 1773 z kamene, střecha byla pokryta šindelem. V přízemí se nacházela kuchyně, místnost pro služebnou, kancelář, sklep a komora na potraviny. V prvním patře bylo 5 místností. Fara byla v roce 1907 v dobrém stavu a ocenili ji na 7000,- Kč. Hospodářské budovy byly nově postaveny z kamene a střecha pokryta cihlovou taškou. Do stáje se vešlo 14 kusů dobytka. Součástí dřevěné stodoly se šindelovou střechou byl i sklep. Vedle fary stál chlívek a kůlna ze dřeva. Tyto budovy byly oceněny dohromady na 3425,- Kč. Na faře byl portrét dřívějšího majitele a patrona Starého Sedliště Ignáce Borna (odhadnutý na 30 haléřů), který nechal faru postavit v roce 1773. Nová skříň na matriky byla oceněna na 40,- Kč.

Níže je zapsán seznam listin a dokumentů, které jsou zaznamenány v inventáři kostela a fary:

- 1) Nejstarší listina a práva pro farnost Staré Sedliště z roku 1571 psaná luteránským farářem Joannem Neteriem z Altenburgu.
- 2) Nejstarší matrika narozených, zemřelých a oddaných pro farnost Staré Sedliště a přífařené osady Nové Sedliště, Úšavu, Částkov a Maršovy Chody.
- 3) Registr narozených, oddaných a zemřelých pro farnost Staré Sedliště a přífařené osady od roku 1685 do roku 1737.

---

¹⁶⁷Tamtéž.

- 4) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště a přífařené osady od roku 1737 do roku 1784.
- 5) Matrika oddaných od roku 1729 do roku 1784 a matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od roku 1809 do roku 1827.
- 6) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 1. května 1784 do 29. prosince 1799.
- 7) Matrika narozených pro farní kostel sv. Prokopa a Ulricha od 1. ledna 1782 do 3. listopadu 1784. V knize pokračuje matrika narozených od 20. ledna 1800 do 16. ledna 1809.
- 8) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 4. února 1809 do 30. září 1827.
- 9) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 2. ledna 1828 do 25. června 1852.
- 10) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 30. června 1852 do 27. července 1867.
- 11) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 24. července 1867 do 30. července 1884.
- 12) Matrika narozených pro farnost Staré Sedliště od 1. srpna 1884.
- 13) Matrika narozených pro Nové Sedliště od 1. května 1784 do 8. října 1806.
- 14) Matrika narozených pro Nové Sedliště od 1. ledna 1807 do 8. prosince 1852.
- 15) Matrika narozených pro Nové Sedliště od 1. ledna 1853 do 29. října 1873.
- 16) Matrika narozených pro Nové Sedliště od 14. listopadu 1873 do 9. července 1906.
- 17) Matrika narozených pro Nové Sedliště od 9. července 1906.
- 18) Matrika narozených pro Mchov od 18. května 1784 do 6. března 1818.
- 19) Matrika narozených pro Mchov od 6. března 1818 do 22. května 1849.
- 20) Matrika narozených pro Mchov od 9. srpna 1849.
- 21) Matrika narozených pro Maršovy Chody od 1. května 1784 do 18. července 1846.
- 22) Matrika narozených pro Maršovy Chody od 1. ledna 1847 do 25. prosince 1895.
- 23) Matrika narozených pro Maršovy Chody od 3. února 1896.
- 24) Matrika narozených pro Částkov od 1. března 1784 do 1. listopadu 1840.
- 25) Matrika narozených pro Částkov od 2. ledna 1841 do 5. května 1901.
- 26) Matrika narozených pro Částkov od 10. května 1901.
- 27) Matrika narozených pro Úšavu od 1. května 1784 do 5. září 1829.
- 28) Matrika narozených pro Úšavu.
- 29) Matrika narozených pro Úšavu od 26. dubna 1866 do 17. dubna 1900.
- 30) Matrika narozených pro Úšavu od 9. září 1900.

- 31) Matrika zemřelých pro farnost Staré Sedliště a přífařené osady od 31. srpna 1718 do roku 1784.
- 32) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 1. května 1784 do 21. prosince 1813.
- 33) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 5. ledna 1814 do 25. prosince 1827.
- 34) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 3. ledna 1828 do 26. července 1849.
- 35) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 1. srpna 1849 do 23. srpna 1860.
- 36) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 24. srpna 1860 do 26. června 1888.
- 37) Matrika zemřelých pro Staré Sedliště od 1. srpna 1888.
- 38) Matrika zemřelých pro Nové Sedliště od 1. ledna 1784 do 15. prosince 1836.
- 39) Matrika zemřelých pro Nové Sedliště od 2. ledna 1837 do 17. října 1872.
- 40) Matrika zemřelých pro Nové Sedliště od 19. listopadu 1873.
- 41) Matrika zemřelých pro Mchov od 1. května 1784 do 19. srpna 1847.
- 42) Matrika zemřelých pro Mchov od 28. března 1848 do 3. března 1888.
- 43) Matrika zemřelých pro Mchov od 29. března 1888.
- 44) Matrika zemřelých pro Maršovy Chody od 1. května 1784 do 4. dubna 1875.
- 45) Matrika zemřelých pro Maršovy Chody od 30. července 1875.
- 46) Matrika zemřelých pro Částkov od 1. června 1784 do 2. února 1864.
- 47) Matrika zemřelých pro Částkov od 5. července 1864.
- 48) Matrika zemřelých pro Úšavu od 1. května 1784 do 22. května 1857.
- 49) Matrika zemřelých pro Úšavu od 22. května 1859 do 22. května 1884.
- 50) Matrika zemřelých pro Úšavu od 12. června 1884.
- 51) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 1. května 1784 do 26. června 1810.
- 52) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 2. května 1810 do 17. června 1827.
- 53) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 27. ledna 1828 do 24. listopadu 1846.
- 54) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 12. ledna 1847 do 15. srpna 1862.
- 55) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 15. srpna 1862 do 3. února 1880.
- 56) Matrika oddaných pro Staré Sedliště od 13. dubna 1880.
- 57) Matrika oddaných pro Nové Sedliště od 1. května 1784 do 24. října 1846.
- 58) Matrika oddaných pro Nové Sedliště od 26. října 1847 do 5. října 1875.
- 59) Matrika oddaných pro Nové Sedliště od 8. listopadu 1875.
- 60) Matrika oddaných pro Mchov od 1. května 1784 do 15. února 1859.
- 61) Matrika oddaných pro Mchov od 6. března 1859.
- 62) Matrika oddaných pro Maršovy Chody od 1. května 1784 do 8. února 1876.

- 63) Matrika oddaných pro Maršovy Chody od 25. listopadu 1877.
- 64) Matrika oddaných pro Částkov od 1. května 1784 do 22. srpna 1865.
- 65) Matrika oddaných pro Částkov od 7. listopadu 1865.
- 66) Matrika oddaných pro Úšavu od 1. května 1784 do 12. ledna 1869.
- 67) Matrika oddaných pro Úšava od 11. května 1869.
- 68) Sběrka c. k. Nařízení „in publicis ecclesiasticis“ (7 svazků).
- 69) Sběrka konsistoriálních nařízení a Ordinariatsblatt.
- 70) Liber ordinis divinorum.
- 71) Liber Sponsorum.
- 72) Liber circa mutationem religionis.
- 73) Kniha ohlášek.
- 74) Liber fundationum.
- 75) Kniha mší.
- 76) Liber novus memorabilium.
- 77) Kronika.
- 78) Jednací protokol.
- 79) Liber confirmatorum.
- 80) Vojenská matrika narozených, oddaných a zemřelých od 1. listopadu 1834.

Kongrua neboli vyměřený důchod pro kněze činil ročně 1313,- Kč a 50 haléřů, nadace placená z kostelní kasy 216,- Kč a 58 haléřů, štolovné 50,- Kč, a tzv. stříbrná renta 793,- Kč a 80 haléřů. Kaplan dostával roční mzdu 700,- Kč, 2 služební 400,- Kč, kominík 6,- Kč.

Farnost ve Starém Sedlišti vlastnila pozemky (louky, zahrady, pastviny, rybníky) v rozsahu 604,95 arů v hodnotě 210,- Kč a 90 haléřů, pole v rozsahu 1330,31 arů v hodnotě 291,- Kč a 10 haléřů.

4.5. Socha a kříže

Kromě kostela se ve Starém Sedlišti a jeho okolí vyskytovali další drobné sakrální památky. Na mapě třetího vojenského mapování¹⁶⁸ bylo zachyceno 9 těchto drobných památek, ať už božích muk, křížků či kapliček. Gotická kaplicová muka stála dříve u silnice směrem na Bor, ale na přelomu 20. a 21. století byla zničena. Kapličky se ve Starém Sedlišti

¹⁶⁸<http://oldmaps.geolab.cz>, srpen 2011.

zachovaly dvě. První se nachází u silnice směrem na Tisovou a druhá stojí u lípy na polní cestě za kostelem, která vede do Nového Sedliště.

Kovaný kříž¹⁶⁹, který stojí za kostelem, byl vyroben roku 1722 jako vzpomínka na loupežníka Hanse Tomana.

Příběh, který našel v řezenských kronikách J. Jánský, se vztahuje spíše k pověstem Starého Sedliště. Loupežník Hans Toman z Absberka loupil se svými kumpány ve 20. a 30. letech 16. století na pohraničních cestách. Marně se norimberská rada snažila dopadnout loupežníka se svou bandou a tak nabídla za dopadení peníze. Jistý Žid jménem Šalamoun ze Starého Sedliště přechovával kradené zboží a jednoho dne Tomana opil ve své krčmě. Potom vytáhl svou zbraň a loupežníkovi prostřelil srdce a pro jistotu mu ještě rozbil hlavu kladivem. *Toman byl poté zahrabán na neznámém místě ve Starém Sedlišti.*¹⁷⁰ Žid Šalamoun za zneškodnění loupežníka dostal od norimberské rady 8000 zlatých.

Kromě soch dochovaných v kostele, stojí na návsi ve Starém Sedlišti socha sv. Jana Nepomuckého¹⁷¹, která byla vytvořena v roce 1725 na přání Františka Ignáce Wunschwitze a jeho choti Marie Josefy, rozené Nothaftové z Weissensteinu. Starosedlišťská socha je kopií sochy z Karlova mostu, která byla zhotovena v roce 1683 sochařem Janem Brokoffem pod donací Matyáše Wunschwitze, otce Františka Ignáce.¹⁷² Šlechtický rod Wunschwitzů podporovala pěstoval kult sv. Jana Nepomuckého, kterého považovali za rodového patrona. Jako důkaz jejich oddanosti svědčí rodová kaple v Praze zasvěcená světcům a několik soch umístěných v rodových panstvích, např. v Chocomyšli.¹⁷³

4.6. Škola

Se zavedením povinné školní docházky Marií Terezií v roce 1774 musela vzniknout i farní, neboli triviální škola ve Starém Sedlišti. V jakém roce byla zahájena výuka ale není známo.

První školní dřevěná budova čp. 180 se nacházela nedaleko kostela. Nejprve existovala jen jedna třída, ale později se s rostoucím počtem dětí zřídila ještě jedna. První

169Fotografie kříže viz obrazová příloha, obr. 23.

170Zdeněk PROCHÁZKA, *Plánsko a Tachovsko. Historicko-turistický průvodce č. 17*, Domažlice 2002, s.124.

171Fotografie sochy viz obrazová příloha, obr. 22.

172Klára WOITSCHOVÁ, *Wunschwitzova sbírka v kontextu genealogicko – heraldických souvislostí I. poloviny 18. století (Rozbor fondu a jeho pomocněvědné využití)*, Praha 2009.

173Tamtéž.

třída byla umístěna do jedné místnosti radnice a později do místnosti ve špitálu. Místnost pro druhou třídu vzhledem k rostoucímu počtu dětí už také nepostačovala. V roce 1872 byla z tohoto důvodu zřízena ještě třetí třída. Musely se tedy hledat nové prostory pro výuku. V roce 1874 byla postavena nová škola (čp. 256), která měla čtyři třídy, jednoho řídícího učitele, dva učitele a jednoho pomocného učitele.

Ve školních kronikách¹⁷⁴ jsou uvedeni učitelé, kteří vyučovali ještě před postavením nové budovy školy. Od roku 1880 do roku 1945 jsou ve školních kronikách zachyceni všichni učitelé a počty žáků (viz příloha č. 7) Časté střídání učitelů ve škole pravděpodobně znamenalo, že většina nepocházela ze Starého Sedliště a byli úřady neustále překládáni na jiné triviální školy v okolí.

V letech 1812 až 1828 je uváděn jako pomocný učitel Johann Wenzl Wiehl.¹⁷⁵ Před rokem 1828 byl ve Starém Sedlišti učitelem Erasmus Füracker a pomocným učitelem zde byl Johann König. Po smrti učitele Fürackera si Johann König vzal jeho dceru a byl ustanoven učitelem ve Starém Sedlišti. Učitel König učil jen jeden rok, poté zemřel, a na jeho místo byl jmenován Wenzl Wihl. Pomocným učitelem byl v tomto období Ignaz Kannheiser. V roce 1828 se stal učitelem.

Pomocný učitel Anton Klinger učil ve Starém Sedlišti necelých 5 let a po něm nastoupil jako pomocný učitel Josef Hüttel. V roce 1834 zemřel učitel Ignaz Kannheiser. V roce 1838 byl učitelem ustanoven Anton Klinger a v roce 1871 byl jmenován řídícím učitelem. V tomto období byli pomocnými učiteli: Martin Huska, Josef Totzauer, Johann Pruy, Johann Müller, Georg Schwab, Anton Müller, Josef Beierl, Josef Hüttel.

Od roku 1871 do roku 1876 byl pomocným učitelem Michl Thomeier. Po něm nastoupil Johann Mulzer, který vyučoval jen jeden rok v první třídě. Po odchodu dalšího pomocného učitele Josefa Tillera nastoupil opět Michl Thomeier. V roce 1874/1875 vyučoval ve druhé třídě Michl Blobner. V letech 1875 až 1878 učil druhou třídu Johann Klinger.

Otevření čtvrté třídy se konalo 1. ledna 1875 a učitelem se zde stal Karl Stelzner. V roce 1880 byl řídícím učitelem Anton Klinger, který zároveň vyučoval ve čtvrté třídě, ve třetí třídě učil učitel Karl Stelzner, ve druhé třídě Josef Lindner a v první třídě pomocný učitel Michl Thomeier.

174SOkA Tachov, *NOŠ Staré Sedliště*, inv. č. 1, 2, 3. První školní kronika byla psána od roku 1880 do roku 1899, druhá kronika od roku 1899 do roku 1920 a třetí kronika od roku 1920 do roku 1945.

175SOkA Tachov, *Cechy Staré Sedliště*, nezpracováno.

V roce 1882 byl řídící učitel Anton Klinger penzionován a pomocný učitel Michl Thomeier propuštěn. Jako pomocný učitel nastoupil Georg Grim. V období, než byl jmenován nový řídící učitel, zastupoval toto místo Karl Stelzner. V listopadu 1882 se stal řídícím učitelem Josef Beierl. Na místo učitele Stelznera nastoupil v roce 1883 Georg Gebert.

Školní rok 1883/1884 a 1884/1885: řídící učitel Josef Beierl (4. třída), Josef Lindner (3. třída), Georg Gebert (2. třída), pomocný učitel Georg Grimm (1. třída). V roce 1884 vypukla mezi dětmi epidemie spály. Z dětí školou povinných jich zemřelo 5.

Ve školním roce 1885/1886 učili ve Starém Sedlišti tyto učitelé: řídící učitel Josef Beierl, Josef Lindner, Georg Gebert, Georg Grimm, Božena Ambrožová. Podle pramenů byla Božena Ambrožová první učitelkou ve Starém Sedlišti a nastalo období pravidelného zaměstávání žen jako industriálních učitelek ve starosedlišťské škole. 1. ledna 1886 byla otevřena pátá třída. Ve školním roce 1887/1888 nastoupil na místo Georga Grimma pomocný učitel Josef Thomaier. Ve školním roce 1888/1889 nastoupila na místo Boženy Ambrožové Emilie Wenighoferová. Učitelem náboženství byl Josef Kopetz a Franz Kulhavý, industriální učitelkou Isabela Schmidtová.

Ve školním roce 1890/1891 nastoupil na místo pomocného učitele Anton Baier a nahradil tak Josefa Thomaiera a Gabriela Einaiglová nastoupila jako provizorní pomocná učitelka.

Ve školním roce 1891/1892 se stal pomocným učitelem Alfred Wehmeyer a pomocnou učitelkou Elise Schmittová. V únoru 1892 vypukla mezi dětmi epidemie příušnic a černého kašle.

V roce 1892 byla přijata jako pomocná učitelka Johanna Wenighoferová, učitelem náboženství se stal kaplan Franz Kříž a na místo Elise Schmittové nastoupil v roce 1893 jako pomocný učitel Anton Witschak.

V roce 1893 byly do školy pořízeny nové záchody a do páté třídy nové lavice. Na začátku školního roku vystřídal pomocné učitele Johannu Wenighoferovou a Antona Witschaka nová absolvetka Bertha Pistlová a Emma Lippertová, kterou ale hned v říjnu nahradila Jaroslava Ambrožová. V březnu 1896 nastoupil jako pomocný učitel Franz Kunz. Začátkem července 1896 vypukla mezi dětmi epidemie spalniček, která postihla především děti předškolního věku. Kvůli epidemii byla škola zavřena na 11 dní.

Ve školním roce 1896/1897 bylo povoleno otevření paralelní třídy ke 4. třídě. V říjnu 1896 nastoupil jako provizorní učitel Josef Thomayer. V květnu 1897 bylo rozšířeno hřiště a pro školní zahradu bylo vyhrazeno místo na dvoře radnice. Ke konci tohoto školního roku

ukončil působení na škole Franz Kunz a Bertha Pistlová. Místo nich nastoupily učitelky Marie Richterová a Julie Rysová.

Od roku 1895 do konce září 1897 byl učitelem náboženství kaplan Josef Möller. Poté ho nahradil kaplan Johann Goldschalt. V prosinci 1897 opustil školu po 12 letech učitel Franz Tiller. V únoru 1898 na jeho místo nastoupil učitel Josef Lippmann.

V roce 1899 byl dosazen na místo řídícího učitele Georg Gebert a jako učitel byl přijat Johann Thomayer a Martin Kroha. V září 1900 odešel kaplan Johann Goldschalt a na jeho místo přišel kaplan Ernst Oliva.

22. ledna 1900 věnoval škole doktor Karel Heidler z Heilbornu 114 vycpaných zvířat. Místní školní rada uspořádala sbírku na školní knihovnu, při níž se vybralo 82 korun 14 halířů. 1. března 1900 nastoupil na místo učitele Johanna Thomayera nový provizorní učitel Josef Blobner.

Ve školním roce 1900/1901 se složení učitelského sboru opět změnilo. Byli přijati učitel Johann Goss, pomocná učitelka Anna Hufová a učitel Rudolf Kindermann.

Ve školním roce 1901/1902 přišel na místo učitele náboženství Josef Hlaváček. V 1. třídě vyučovala Anna Hufová, ve 2. třídě řídící učitel Georg Gebert, ve 3. třídě Johann Gos, ve 4. třídě pro chlapce Josef Lippmann, ve 4. třídě pro děvčata Marie Richterová, v 5. třídě Rudolf Kindermann. Pro velký počet žáků se poprvé vyučování rozdělilo do třídy chlapecké a dívčí.

Na začátku školního roku 1902/1903 nastoupil jako provizorní pomocný učitel Wenzl Lippert a Georg Mathy. 15. prosince 1902 byla v hospodě otevřena vývařovna polévky pro 20 chudých dětí, která byla provozována v zimních měsících. V únoru 1903 byl kaplan Hlaváček přeložen a na jeho místo přišel Franz Vamberra a v témže měsíci byl přijat učitel Karl Pimpl místo učitele Kindermanna.

Ve školním roce 1903/1904 učil v 1. třídě Josef Lippmann, ve 2. třídě Marie Richterová, ve 3. třídě Georg Mathy, ve 4. třídě (a) řídící učitel Georg Gebert, ve 4. třídě (b) Wenzl Lippert, v 5. třídě nově přijatý učitel Ludwig Lohr. V prosinci 1903 musela být škola na 14 dní uzavřena kvůli příušnicím. V zimě opět fungovala vývařovna polévky pro chudé děti v hospodě Georga Schultese.

Na začátku školního roku 1904/1905 vystřídal učitele Wenzla Lipperta nově přijatý Anton Schnabl, který začal učit 4. třídu (b). V prosinci 1904 vypukla ve škole epidemie spalniček, proto musela být škola na 4 týdny uzavřena. 1. ledna 1905 byl jmenován novým učitelem náboženství pro třídu 4.B kaplan Robert Hermuth.

Ve školním roce 1905/1906 učila v 1. třídě Maria Richterová, ve 2. třídě řídící učitel Georg Gebert, ve 3. třídě Josef Lippmann, ve 4. třídě (a) Ludwig Lohr, ve 4. třídě (b) Georg Mathy, v 5. třídě Anton Schnabl. Učitelem náboženství byl až do října 1905 Johann Distler, kdy jej nahradil Karl Schöniger.

Na začátku školního roku 1906/1907 nastoupil na místo učitele Lohra provizorní učitel Johann Häbler a jako kaplan přišel na faru Josef Bouzek. V srpnu 1907 vypukla epidemie spály, které podlehly 3 děti. V prosinci 1907 odešel kaplan Bouzek a na jeho místo přišel Franz Hegemann. V březnu 1909 se stal provizorním učitelem Karl Thomayer.

V roce 1910 musela být škola na 14 dní zavřena kvůli epidemii spalniček. Na začátku školního roku 1910/1911 byl přeložen na jiné místo kaplan Hegemann a místo něj nastoupil Heinrich Beyerl. Jako učitel náboženství zůstal rok a poté odešel do Aše. Novým učitelem náboženství se stal Josef Resl, který byl ale po měsíci také přeložen na jiné místo.

O prázdninách v roce 1911 byla opravena střecha školy a také byl nově upraven interiér školy. V říjnu 1911 vypukla opět epidemie spalniček a škola byla zavřena na dva týdny. V březnu 1912 byl dosazen jako kaplan a učitel náboženství Alois Buffler.

Ve školním roce 1912/1913 odešel učitel Karl Thomayer a místo něj přišla jako provizorní učitelka Hedwiga Radlová. V lednu 1913 bylo povoleno zřídit provizorní paralelní třídu k 5. třídě. Hedwiga Radlová byla ve školním roce 1913/1914 poslána na zahraniční návštěvu do měšťanské školy v Kremsu. Jako noví učitelé byli přijati Josef Träger, Barbara Papáčková a Peter Goriwoda jako učitel náboženství.

V důsledku mobilizace narukovali do armády učitelé Josef Lippmann, Anton Schnabl, Josef Träger. Bylo nezbytné sloučit obě 4. třídy i obě 5. třídy. Vrátila se učitelka Hedwiga Radlová a nově nastoupil Karl Kugler. V 1. třídě učil řídící učitel Georg Gebert, ve 2. třídě Hedwiga Radlová, ve 3. třídě Maria Richterová, ve 4. třídě Karl Kugler a v 5. třídě Georg Mathy, ruční práce vyučovala H. Radlová a Schmidtová a učitelem náboženství pro všechny třídy byl Peter Goriwoda.

Každý ze členů učitelského sboru byl povinen odevzdat 1% ze svého měsíčního platu kvůli válečným dárkům. Dohromady to činilo měsíčně 10 korun a 60 halířů. Ve vyučování ručních prací byl kladen důraz na výrobu válečných potřeb. Ve 4. a 5. třídě bylo vyrobeno 41 párů ponožek, 50 párů nátepníčků, 6 párů nákolenic a 20 kusů čepic.

V prosinci 1914 bylo přijato 18 dětí haličských uprchlíků (většina pravděpodobně židovské národnosti). V červnu 1915 musel nastoupit do armády Karl Kugler, proto se ve 4.

třídě střídali ve vyučování 4 učitelé a bylo jim zkráceno vyučování. V srpnu 1915 nastoupil nový kaplan Hubert Klar.

Ve školním roce 1915/1916 opět nastoupil jako učitel Anton Schnabl, který byl ve válce poraněn. V září vypukla epidemie spalniček. Od května 1916 vyučoval náboženství farář Schöniger.

Učitelka Anna Rosa Trägerová a Elfrieda Kausner nastoupily ve školním roce 1916/1917 na uvolněná místa po učitelce Radlové a učiteli Schnablovi (opět se vrátil a díky tomu byla otevřena paralelní 5. třída). Andreas Blaha se stal kaplanem a učitelem náboženství. V lednu 1917 nastoupila jako industriální učitelka Marie Singerová. Kvůli nedostatku uhlí byla škola uzavřena od poloviny února do začátku března 1917. Karl Schuster byl jmenován provizorním učitelem ve 2. třídě.

V červnu 1917 bylo nařízeno, aby řídicí učitel Georg Gebert a učitel Georg Mathy zpracovali statistiku katastrální obce Staré Sedliště. Do parcelních protokolů zapisovali čísla a majitele parcel a všechny jejich části.

6. března 1918 odešla do penze po 40 letech učení industriální učitelka Isabella Schmidtová a místo ní nastoupila Marie Singerová. V říjnu 1918 byly všechny školy na okrese uzavřeny na 14 dní kvůli chřipkové epidemii. V březnu 1919 přišel nový učitel náboženství kaplan Karl Škvorecký, ale už v září 1919 tu byl nový kaplan Nikolaus Woll. V srpnu 1919 nastoupily dvě nové učitelky Anna Wirknerová a Emma Kiesslingerová.

V říjnu 1919 byla jmenována industriální učitelkou Margareta Schmidthammerová. V srpnu 1920 odešla učitelka Elfriede Kausnerová a Josef Lippmann a na jejich místo byla přijata učitelka Marie Wallererová, Emma Zenkerová a učitel Franz Maier.

Na konci srpna 1920 odešel do penze řídicí učitel Georg Gebert. Ve školním roce 1920/1921 vyučovala v 1. třídě Marie Richterová, ve 2. třídě Anton Schnabl, ve 3. třídě Franz Maier, ve 4. třídě (chlapci) Karl Schuster, ve 4. třídě (dívky) Emma Zenker, v 5. třídě (chlapci) Georg Mathy, v 5. třídě (dívky) Marie Wallerer. Řídicím učitelem byl jmenován Georg Mathy, jehož manželka provozovala známý hostinec „U Bílého koníčka“ (čp.83).

V září 1922 přišel jako kaplan a učitel náboženství Franz Pöpperl. Emilie Rößlerová nahradila nemocnou učitelku Marii Richterovou. Ve školním roce 1923/1924 bylo rozhodnuto o sloučení paralelních tříd 4. třídy (A, B) a 5. třídy (A, B) kvůli menšímu počtu žáků. V roce 1924 byla přijata nová učitelka ručních prací Margareta Schmidthammerová a v době, kdy byla nemocná, ji zastupovala Anna Zimmertová.

Roku 1925 byla přidělena jako učitelka Marie Mastiková. Ke konci srpna 1925 byla zrušena 5. třída, protože počet žáků neustále klesal. Po odchodu kaplana Pöpperla nastoupil na jeho místo kaplan Franz Reginek. O prázdninách roku 1926 byla školní budova opatřena novými okny, původní okna byla na budově od roku 1874.

Ve školním roce 1926/1927 vyučoval v 1. třídě řídicí učitel Georg Mathy, ve 2. třídě Anton Schnabl, ve 3. třídě Marie Mastiková, ve 4. třídě Karl Schuster. V září 1927 byla přijata učitelka Rosa Glasauerová, která nahradila Marii Mastikovou.

Na začátku školního roku 1927/1928 byla zprovozněna dílna a školní kuchyně, ve které se žáci učili vařit s učitelkou ručních prací Annou Zimmertovou. V tomto školním roce opět nastoupila učitelka Marie Mastiková. V únoru 1929 byly vyhlášeny zimní prázdniny kvůli přetrvávajícím mrazům, které v noci dosahovaly teploty -31°C .

Ve školním roce 1929/1930 byla otevřena paralelní třída k 2. třídě. Ve druhých třídách vyučovali nově přijatí učitelé Karl Stelzner a Anna Thomayerová. Ve školním roce 1930/1931 byli přijati jako provizorní učitelé Franz Lenk a Anna Hütlová.

Na začátku školního roku 1931/1932 byla otevřena paralelní třída k 3. třídě a také byla přijata pomocná učitelka Ernestina Thomayerová. Řídicí učitel Georg Mathy odešel do penze a jako provizorní řídicí učitel byl jmenován Anton Schnabl. V červnu 1932 nastoupila učitelka Martha Haalová.

Paralelní třída k 2. třídě byla ve školním roce 1932/1933 zrušena. Roku 1934 byla přijata jako pomocná učitelka Rosa Reiterová, Rosina Dollhopfová a učitel Franz Grüner. V roce 1937 nastoupili jako pomocní učitelé Franz Mach a Mathias Güntner.

Ve školním roce 1938/1939 nastoupila na místo pomocné učitelky Hermína Baierová. Na začátku školního roku 1939/1940 byla otevřena 5. třída, kde učil řídicí učitel Anton Schnabl. V 1. třídě učila Hermína Baierová, ve 2. třídě Rosina Dollhopfová, ve 3. třídě Franz Grüner a ve 4. třídě Hans Schwab. V říjnu 1939 byl učitel Franz Grüner povolán do německého Wehrmachtu. Bývalý řídicí učitel Georg Mathy, který byl v důchodu, musel opět nastoupit do školy ve Starém Sedlišti.

Výuka náboženství byla omezena na 1 vyučovací hodinu v měsíci. Rosina Dollhopfová byla v listopadu 1939 přeložena. Hans Schwab byl v březnu 1940 povolán do armády. Místo něj nastoupil učitel Georg Paradeiser. Ve školním roce 1940/1941 musely být děti sloučeny do 3 tříd. 1. třídu učil Anton Schnabl, 2. třídu Georg Mathy a 3. třídu Georg Paradeiser. Učitelkou ručních prací byla stále Anna Zimmertová a učitelem náboženství farář Franz Reginek. V říjnu 1940 byl jmenován učitelem Franz Maier.

V lednu 1942 opět nastoupil Franz Grüner jako učitel ve Starém Sedlišti a naopak učitel Franz Maier byl povolán do armády. Místo učitele Georga Paradeisera nastoupil na jeho místo Michael Bodner. Roku 1943 po přeložení učitele Grünera a Bodnera nastoupili učitelé Irmgard Seitz a Georg Mathy.

Ve školním roce 1943/1944 učil 1. a 2. třídu Anton Schnabl, 3. třídu Anna Lenková a 4. třídu Franz Grüner. V březnu 1944 se učitel Franz Maier vrátil ze služby v armádě a opět začal učit ve starosedlišťské škole. V dubnu 1945 byl jmenován učitelem Otto Schreiber.

Školní budova byla převzata dne 24. 7. 1945. V letních měsících musela být budova opravena, téměř všechna okna byla rozbita v době, kdy ve škole přebývali polští a slezští uprchlíci. 17. 9. 1945 bylo zahájeno české vyučování s 30 dětmi německé národnosti. V průběhu školního roku přistoupilo do školy několik desítek dětí, jejichž počet se nakonec ustálil na 111 dětí. Vyučovalo se pouze v jednotřídce a počet dětí byl postupně neúnosný, proto bylo 29 dětí německé národnosti vyňato ze školní docházky. O odsunu dětí německé národnosti není v kronice zmínka.¹⁷⁶

Teprve na jaře 1946 byla otevřena druhá třída. V 1. třídě vyučoval Václav Fiala a ve 2. třídě Zdeňka Šnebergerová.

Nejnižším školským úřadem k dohledu nad národními školami byl místní školní rada. Skládala se z předsedy (ve většině případů to byl starosta obce), zástupců obce, duchovního správce církve křesťanské, zástupců školy. Pro Staré Sedliště lze rekonstruovat místní školní radu v následujícím textu:

1870–1872: předseda Anton Schultes, místní školní inspektor Franz Schmidt

členové: majitel panství Heidler, farář Josef Kopetz, řídící učitel Anton Klinger, Georg Sorger, Franz Lichtneckert

1873–1875: předseda Franz Schmidt, místní školní inspektor Franz Lichtneckert

členové: majitel panství Heidler, farář Josef Kopetz, řídící učitel Anton Klinger, Josef Schultes, Josef Rusehl

1876–1881: předseda Andreas Schultes, místní školní inspektor Franz Lichtneckert

---

¹⁷⁶SOkA Tachov, *ZŠ Staré Sedliště*, školní kronika, nezpracováno.

členové: majitel panství Heidler, farář Josef Kopetz, řídící učitel Anton Klinger, Josef Schmid, Josef Schultes

1883–březen 1886: předseda Andreas Schultes, místní školní inspektor Josef Schmidt
členové: farář Josef Kopetz, Peter Gebert, Leopold Gebert, řídící učitel Josef Beierl

březen 1886–1887: předseda Peter Gebert, místní školní inspektor Josef Gebert
členové: Wenzl Raßl, Josef Maier, Christian Hofmann, farář Josef Kopetz, řídící učitel Josef Beierl

1888/1889: předseda Peter Gebert, místní školní inspektor Josef Gebert
členové: Wenzl Raßl, Josef Maier, Christian Hofmann, farář Josef Kopetz, řídící učitel Josef Beierl

1889–1891: předseda Peter Gebert, místní školní inspektor Leopold Gebert
členové: Josef Maier, Franz Lockl, Christian Hofmann, farní administrátor Franz Kulhavý, řídící učitel Josef Beierl

1891/1892: předseda Martin Gebert, místní školní inspektor Leopold Gebert
členové: Franz Lockl, Josef Maier, Franz Schir, řídící učitel Josef Beierl, farář Franz Kulhavý

1892–1895: předseda Martin Gebert, místní školní inspektor Leopold Gebert
členové: Josef Meyer, Josef Schmidt, farář Franz Kulhavý, řídící učitel Josef Beierl a správce panství Hermann Mayer.

1895/1896: předseda Martin Gebert, místní školní inspektor Leopold Gebert
členové: Georg Schultes, Josef Meier, farář Franz Kulhavý, řídící učitel Josef Beierl, správce Hermann Mayer

1898/1899: místní školní inspektor Georg Schultes
členové: Georg Schultes, Josef Meier, Josef Schmidt,

1899/1900: předseda Leopold Gebert, místní školní inspektor Georg Schultes

členové: Josef Schmidt, Josef Meier,

1900/1901: předseda Leopold Gebert

členové: správce panství Emmerich Weigl (po jeho smrti v roce 1901 Josef Maier), řídící učitel Georg Gebert.

1901/1902: předseda Leopold Gebert, místní školní inspektor Georg Schultes

členové: řídící učitel Georg Gebert, Josef Maier, Josef Schmidt, farář Franz Kulhavý

1905/1906: předseda Leopold Gebert,

členové: Georg Schultes, Josef Schmidt, Josef Gebert, Andreas Steiner, řídící učitel Georg Gebert, farář Karl Schöniger

1911/1912: místní školní inspektor Georg Schultes

členové: Georg Schultes, Franz Lockl, Franz Grüner, Julius Lindner

1918/1919: místní školní inspektor Josef Dick, Moritz Maier, Franz Grüner

1920/1921: starosta Anton Zimmert, Josef Gebert, Franz Gebert, Josef Dick, Anton Gebert, Franz Grüner, řídící učitel Georg Mathy, Marie Richterová, Anton Schnabl

1924/1925: řídící učitel Georg Mathy, Anton Schnabl, starosta Franz Bayer, Josef Schmidt, Karl Schöniger, Josef Dick, Anton Gebert, Josef Gebert, Anton Raßl

1936/1937: předseda - řídící učitel Anton Schnabl, Franz Grüner, Karl Schaffer, Andreas Sorger, Johann Junghans, Georg Gebert, Josef Reis, Andreas Wolf, Martin Thomayer,

V příloze č. 7 je sepsán počet dětí školou povinných od roku 1870 do roku 1945.

4.7. Obchod a řemesla

Jak již bylo zmíněno v kapitole o osídlení městečka, obyvatelé Starého Sedliště se nejčastěji živili jako řemeslníci a živnostníci. Na následujících stránkách je popsán rozvoj řemesel a živností ve Starém Sedlišti od poloviny 17. století do poloviny 20. století. Pro 19. a 20. století jsou charakterizovány výrobní a firmy a měšťanský pivovar, který fungoval od poloviny 17. století do poloviny 19. století.

4.7.1 Obchodníci a řemeslníci v berní ruli, tereziánském katastru a srovnání s 20. stoletím

S nástupem novověku pocítli panovníci potřebu důsledněji zaznamenávat a registrovat vyměření a následné placení berní na jednotlivých panstvích. Z tohoto důvodu vznikly katastry, které jsou bohatým pramenem k získání informací o profesní struktuře dané vesnice či města.

První sepsání berní proběhlo v roce 1654 v podobě berní ruly.¹⁷⁷ Za účelem sepsání berních povinností v Čechách byly ustanoveny 4 vizitační komise, které po českých dominiích sestavily v souladu s instrukcemi soupis berních jednotek. Podle nich se pak každý rok stanovila berní kvóta připadající na celá dominia a dále na jednotlivé vsi. Soupis berní ruly i s přípravami probíhal v letech 1653–1655.

V berní ruli k roku 1654 je ke Starému Sedlišti uváděno 37 řemeslníků a živnostníků: 4 pekaři, 4 koželuzi, 3 truhláři, 5 tkalců, 1 mlynář, 1 sládek, 4 ševci, 2 hrnčíři, 2 kováři, 2 tesaři, 1 uzdař, 2 krejčí, 2 řezníci, 1 bečvář, 1 zedník, 1 provazník, 1 mandlír.¹⁷⁸

V příloze č. 8 jsou uvedeni hospodáři, chalupníci, zahradníci, nově osedlí a na živnosti zkažení obyvatelé společně s údaji o vykonávaném řemeslu, o rozsahu polností a počtu hospodářských zvířat.¹⁷⁹

Protože se počet poddaných neustále měnil a některá dominia byla majetkově přeceněna, musela být provedena revizitace berní ruly. Od roku 1712 byl sepisován nový katastr – tereziánský. Berní příznání byla rozdělena do 4 fasí: duchovenská, dominikální, rustikální, městská. Vizitace probíhaly v letech 1715–1729. Až v roce 1747 vstoupil

¹⁷⁷NA, BR, Iva ČADKOVÁ, Magda ZAHRADNÍKOVÁ, *Berní rula*, 24 kraj plzeňský II., Praha 2002.

¹⁷⁸Iva ČADKOVÁ, Magda ZAHRADNÍKOVÁ, *Berní rula*, 24 kraj plzeňský II., Praha 2002, s. 619 – 620.

¹⁷⁹NA, TK, inv. č. 2245, sign. 27, karton 681. Výpis z berní ruly vložen do spisu tereziánského katastru.

tereziánský katastr v platnost. V následujících deseti letech došlo opět k revizím tereziánského katastru.

V tereziánském katastru je pro Staré Sedliště uvedeno celkem 56 řemeslníků a živnostníků: 5 krejčí, 8 ševců, 10 tkalců, 4 truhláři, 1 kolář, 2 kováři, 1 provazník, 2 hrnčíři, 5 koželuhů, 2 mlynáři, 6 řezníků, 1 barvíř, 1 sládek, 4 pekaři, 2 bednáři, 1 lazebník, 1 řemenář.¹⁸⁰

Po tereziánském katastru byl sepsán ještě katastr josefský v letech 1785 až 1789 a stabilní katastr v letech 1826 až 1843. V těchto katastrech nebylo zapisováno řemeslo majitele nemovitostí. Proto k vývoji řemesel a živností lze navázat až na první polovinu 20. století, kdy byly pro okres Tachov vydávány adresáře.¹⁸¹ V následujícím textu jsou sepsáni řemeslníci, živnostníci a obchodníci, jak jsou uvedeni v adresářích pro rok 1914, 1925 a 1938.

Řemeslníci, živnostníci a obchodníci v roce 1914¹⁸²: 1 lékař, 1 lékárna, 5 pekařů, 1 obchod se stavebním materiálem, 3 bednáři, 1 panský pivovar, 1 pila, 1 můstková váha, 2 dámský krejčí, 1 parní pila, 2 barvíři, 9 řezníků a uzenářů, 12 hostinců, 6 obchodů se smíšeným zbožím, 2 obchody s obilím, 9 obchodů s kořením, bylinkami a zeleninou, 1 kloboučník, 3 porodní báby, 2 obchody s uhlím, 1 kožešník, 3 koželuzi, 3 tkalci, 1 zedník, 1 živnostník s pletacím strojem, 2 mlynáři, 1 dopravce pošty, 1 obchod se střílným prachem, 1 kominík, 1 holič, 1 obchod se zbytky, 1 sedlář, 3 zámečníci, 3 kováři, 5 krejčích, 5 galanterií, 10 ševců, 1 lanař, 2 klempíři, 2 trafiky s tabákem, 6 truhlářů, 1 hodinář, 7 pojišťovacích agentů, 3 obchody s potravinami, 3 obchodníci s dobyt看em, 2 koláři, 1 koželuh, 2 cihelny, 1 cukrář.

Řemeslníci, živnostníci a obchodníci v roce 1925¹⁸³: 1 lékař, 1 obchod se stavebním materiálem (Gebert & Fischer), 1 stavební podnik, 4 pekaři, 2 bednáři, 1 panský pivovar, 1 pila, 2 můstkové váhy, 1 parní pila (Gebert & Fischer), 2 barvíři, 8 řezníků a uzenářů, 11 hostinců, 7 obchodů se smíšeným zbožím, 1 obchod s obilím, 9 obchodů s kořením, bylinkami a zeleninou, 1 kloboučník, 3 porodní báby, 3 obchody s uhlím, 1 kožešník, 3 koželuzi, 1 zednický mistr, 1 zednický a tesařský mistr, 1 živnostník s pletacím strojem,

---

¹⁸⁰Tamtéž.

¹⁸¹Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914, Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925, Franz WALTER, *Anspriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938.

¹⁸²Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914.

¹⁸³Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925, s. 76 – 83.

2 mlynáři, 4 obchody s ovocem, 1 prodejna střelného prachu, 1 kominík, 2 holiči, 1 obchod se zbytky, 2 sedláři, 3 zámečníci, 3 kováři, 5 krejčích, 1 galanterie, 6 ševců, 1 provazník, 2 klempíři, 2 trafiky s tabákem, 5 truhlářů, 1 hodinář, 8 pojišťovacích agentů, 6 obchodů s potravinami, 5 obchodníků s dobyt看, 2 koláři, 1 koželuh, 1 obchod s cementem, 1 cihelna (Gebert & Fischer), 1 cukrář.

Řemeslníci, živnostníci a obchodníci v roce 1938¹⁸⁴: 1 lékař, 1 obchod se stavebním materiálem, 1 stavební podnik, 5 pekařů, 2 pivovary (akciový pivovar Cheb, pivovar Chodová Planá), 1 bednář, 2 pily, 2 můstkové váhy, 1 parní pila, 1 drogerie, 1 obchod s koly, 2 barvíři, 7 řezníků a uzenářů, 4 vozkové, 11 hostinců, 7 obchodů se smíšeným zbožím, 7 obchodů s kořením, bylinkami a zeleninou, 2 porodní báby, 1 obchod s pánskými klobouky, 3 obchody s uhlím, 1 cukrářství, 1 kožešník, 1 skladnice, 3 koželužské, 1 živnostník s pletacím strojem, 1 malíř, 1 mistr zednický, 1 modistka, 2 mlynáři, 1 obchod se střelným prachem, 4 holiči, 1 kominík, 3 obchody se zbytky, 1 sedlář, 1 hodinář, 4 pojišťovací agenti, 4 obchody s potravinami, 5 obchodníků s dobyt看, 3 koláři, 6 tkalců, 1 koželuh, 1 zubní technička, 1 cihelna.

Součástí přílohy č. 10 je tabulka se jmény majitelů nemovitostí z roku 1914, 1921, 1925, 1938.¹⁸⁵ Pokud bylo uvedeno v pramenech, je u jména připsáno řemeslo, živnost či jiný druh podnikání, kterému se dotyčný věnoval.

4.7.2 Výrobní a firmy

Dalším zdrojem obživy obyvatel Starého Sedliště byl prodej jalovcové šťávy, která se v městečku vyráběla od roku 1788 a šla na odbyt do celých Čech, Saska, Bavorska a Vídně. Výrobou sirupu se živilo 50–60 rodin a za rok vyrobily 300 věder. *Kolem roku 1800 zde sídlilo několik velkých firem obchodujících s vlnou a perím, které vyvážely i na německé a francouzské trhy.*¹⁸⁶ Někteří obyvatelé se věnovali pletení punčoch a ponožek. V roce 1838 vyvezli na trhy přes 10 000 párů.

V 50. letech 19. století se uvádí ještě výrobní leštidla na boty. Ročně se vyrobilo okolo 180 tisíc krabic z 50 centnýřů kostní moučky, 50 centnýřů melasy, 10 rypsů, 5 centnýřů oleje,

¹⁸⁴Franz WALTER, *Anschriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938.

¹⁸⁵Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914, Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925, Franz WALTER, *Anschriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938, SOKA Tachov, *OkÚ Tachov*, sčítání lidu 1921, nezpracováno.

¹⁸⁶Zdeněk PROCHÁZKA, *Plánsko a Tachovsko. Historicko-turistický průvodce č. 17*, Domažlice 2002, s.125.

5 centnýřů velrybího oleje, 3 centnýřů měděné hmoty. Na obal spotřebovali 1000 kop dřevěných třísek, na otop 5 sáhů dřeva. Ve výrobě bylo zaměstnáno 5 lidí. Leštadlo na boty se prodávalo především do Prahy.¹⁸⁷

Firma Josef Adler & Comp., která ve Starém Sedlišti fungovala od roku 1852¹⁸⁸, vyráběla sirky a kostní moučku. Ve fabrice na výrobu sirek se ročně vyrobilo 100 000 bedniček s 2,5 miliony balíčků. Na toto množství spotřebovali 70 centnýřů síry, 25 centnýřů kysličníku olovnato-olovičitého, 5 centnýřů kyseliny dusičné, 4 centnýře fosforu, 20 centnýřů škrobu, 5 centnýřů klihu, ½ centnýře kyseliny stearinové, 7 centnýřů lepidla, 20 balíků papíru, 20 balíků štítků, 2000 kop dřevěných třísek, 40 sáhů dřeva. Celkem bylo ve fabrice zaměstnáno 40 lidí. Sirky šly na odbyt do Čech a do Rakouska.¹⁸⁹

Zachovala se pouze jedna etiketa se jménem majitele Josefa *Adlera*. *Byla objevena čirou náhodou při snímání staré Fürthovy nálepky z papírového sáčku tzv. Zednických zápalek. Po jejím odlepení spatřila denní světlo tvarem i vzhledem téměř identická Adlerova etiketa ze Starého Sedliště. Sušický továrník Bernard Fürth patrně odkoupil zbylé nebo přebytečné zásoby papírových sáčků ze Starého Sedliště, a tak se zřejmě dostala zmíněná nálepka až do kolébky českého sirkařství.*¹⁹⁰

Po roce 1864 pokračoval ve výrobě Eduard Adler s 30 až 35 dělníky. V roce 1865 se vyrobilo 15 000 bedniček sirek v hodnotě 2000 zlatých. Firma na zápalky sídlila v čp. 249 a fungovala zřejmě i po smrti Eduarda Adlera, protože v roce 1909 prodala Wilhelmina Adlerová firmu Ludvíkovi Heidlerovi z Heilbornu za 3 980,- Kč.¹⁹¹ Později byla v čp. 249 zřízena pila.

4.7.3. Měšťanský pivovar

Jak bylo výše uvedeno, městečko získalo v roce 1657 právo vařit pivo. Měšťanský pivovar vznikl tedy po roce 1657. Zřizováním vrchnostenských pivovarů došlo k potlačení výroby piva na vsích i ve městech a poddaní měli nařízeno odebírat pivo z vrchnostenského pivovaru. Také ve Starém Sedlišti z tohoto důvodu měšťané vařili pivo pro svou potřebu jen 6

187NA, SK – dupl., inv. č. 3037, karton 1363.

188Firma je zmiňována také v oceňovacím elaborátu stabilního katastru. NA, SK – dupl., inv. č. 3037, karton 1363.

189Tamtéž.

190Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005, s. 726. Vyobrazení etikety viz obrazová příloha, obr. 21.

191SOA v Plzni, RA Heidler, inv. č. 35.

měsíců v roce, tedy od 16. října do 24. dubna. Na počátku 18. století se pivovar uváděl jako velký, na var 14 čtyřvěderních sudů, tedy 31 hl s výstavem (k roku 1711) 252 čtyřvěderních sudů, tj. 565 hl. V polovině 18. století byl přiznán výnos 532 zlatých při 4 zlatých za sud s výrobou 133 sudů, tedy 325 hl.¹⁹² V důsledku existence konkurenčního panského pivovaru tento měšťanský pivovar, i když byl větší, omezil svou produkci. Naposledy je zmiňován v roce 1838 v čp. 227.¹⁹³

---

¹⁹²Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005, s. 735.

¹⁹³NA, SK, sign. 6 Pils. 6191.

5. POPIS OKOLÍ STARÉHO SEDLIŠTĚ A PŘÍRODNÍCH PODMÍNEK

Pramenů centrální povahy, které zachycovaly popisy panství celého území českých zemí, obživu obyvatel panství, přírodní podmínky a především místní jména, není mnoho. Z tohoto důvodu je na následujících stránkách popsáno Staré Sedliště podle dvou archivních pramenů, kdy každý charakterizuje popisované místo z jiného pohledu. Prvním pramenem jsou písemné komentáře k mapám josefského vojenského mapování¹⁹⁴ a druhým oceňovací operát stabilního katastru.¹⁹⁵

5.1. Josefské vojenské mapování¹⁹⁶

Chronologicky první pramen, josefské vojenské mapování, si zaslouží zvláštní pozornost díky jedinečnému zachycení toponym, tj. místních jmen, a to nejen názvů měst, vesnic, osad a dalších lidských sídel (mlýnů, kostelů...), ale především také původní názvy vrchů, vodních toků, rybníků, lesů, cest a zemských silnic. Byly zde zaznamenány časy a vzdálenosti mezi jednotlivými vesnicemi, které urazí vojsko přes různorodý terén. Všechny zaznamenané údaje sloužily vojenským účelům, např. kde se mohlo vojsko ubytovat, napít se a napojit koně, přes jaký terén se mohli nejsnadněji dostat k určenému cíli.

Josefské vojenské mapování, neboli první vojenské mapování, proběhlo v Čechách v letech 1764 až 1767. Mapování Čech bylo rozděleno na 273 sekcí, Staré Sedliště je popsáno a zakresleno na mapě pod sekcí č. 154.¹⁹⁷ Popis Starého Sedliště je v následujícím textu přepsán a přeložen podle původního pramene, kdy je zachováno i původní řazení údajů.

Staré Sedliště, neopevněné město s kamenným mostem na cestě do Maršových Chodů, který vede přes potok do vsí a okolí ze sekce 153. Potok není průchozí kvůli vysokému břehu, podmáčenému dnu a za vlhka. Kostel stojící na vyvýšenině je obehnán dobrou zdí. Městu vévodí zámek, na který navazuje dvůr a obezděný ovčín v sekci 153. Šibeniční vrch a návrší proti Trnové v sekci 136 vévodí ovčínu včetně města a vrch za Úšavou viz sekce 153 a také

194NA, *JVM*, sekce Čechy 154.

195NA, *SK – dupl.*, inv. č. 3037, karton 1363.

196NA, *JVM*, sekce Čechy 154.

197Tamtéž, <http://oldmaps.geolab.cz>, srpen 2011.

Hájek u Mchova opět vévodí. Tři mlýny, které se nacházejí v blízkosti vesnice i v sekci 153, jsou postaveny ze dřeva. Rybník pod Šibeničním vrchem má písčité dno a dobrou vodu, ale kvůli příkrému břehu je malá příležitost k napájení koní. Rybníky naproti Tisové v sekci 136 se souborem borských rybníků a rybníky u Hlinného, jsou na dně poněkud bahnité, ale vhodné pro napájení koní.

Město je vzdáleno slabou hodinu od Tisové v sekci 136, dobrou $\frac{1}{4}$ hodinu od Nového Sedliště a Úšavy (obě vsi v sekci 153), slabou $\frac{1}{2}$ hodinu od Dolů a Mchova, slabou $\frac{3}{4}$ hodinu od Hlinného, 1 hodinu od Mlýnce.

Cesta má zpravidla pevnou půdu a může být sjízdná s těžkými vozy po většinu ročních období. Malá vyhloubenina u vesnice nelze ani vyrovnat ani se jí vyhnout. Cesta na Mlýnec je velmi kamenitá a proto špatně sjízdná a cesta na Doly je sice menší stezka, avšak sjízdná i s vozy.

5.2. Stabilní katastr¹⁹⁸

Druhým, zatím málo doceněným, pramenem k popisu Starého Sedliště je, jak bylo uvedeno výše, oceňovací elaborát stabilního katastru. Tento popis je zaměřen na obyvatelstvo Starého Sedliště a jejich způsob obživy v závislosti na přírodních podmínkách. V elaborátu je uveden počet a druh či rasa hospodářských zvířat.

Přípravy k sepsání nového pozemkového katastru začaly v roce 1817. V nově vzniklém stabilním katastru byla základní jednotkou katastrální obec. Vyměřování probíhalo v letech 1826–1843. Výsledkem byl vznik přesných a podrobných katastrálních map.¹⁹⁹ Vedle map vznikaly i další soupisové materiály. Stabilní katastr vstoupil v platnost v roce 1860.

Arch oceňovacího elaborátu ke Starému Sedlišti není datován. Podle ostatního dochovaného materiálu lze oceňovací elaborát datovat do let 1856–1858. V následujícím textu je popis Starého Sedliště přepsán a přeložen podle původního pramene, kdy je ponechán záměrně přítomný čas.

Staré Sedliště leží v západní části korunní země české, od krajského města Chebu je vzdáleno $7\frac{3}{4}$ míle, od Tachova $1\frac{1}{4}$ míle a od Boru $\frac{7}{8}$ míle. Klima na produkci působí nepříznivě. V roce 1838 činila rozloha podle katastrálního vyměření 1554 jiter, 920

---

¹⁹⁸NA, SK – dupl., inv. č. 3037, karton 1363.

¹⁹⁹Mapa stabilního katastru viz obrazová příloha, obr. 18.

čtverečních sáhů. Části: Katastrální obec se skládá z městečka Staré Sedliště, od něj na západ leží rybárna „Hechtenkorbhäusl“, mlýn a jihovýchodně sirkárna.

Pole se rozkládají od obce jen trochu na západ, ale značně na sever, východ a jih. Jsou částečně rovinné a částečně pozvolně nakloněné, hlavně na jihu a severu. Louky leží v úpatí (údolí) popisovaného terénu u obydlených částí a jsou v téměř celé oblasti méně vzdáleny od městečka. Pastviny leží východně, jižně a severně od městečka. Na východní straně se rozkládají rybníky. Lesy se vyskytují okrajově na severu a na východě.

Staré Sedliště náleží pod okresní soud v Tachově. V městečku se nachází fara s farářem, farní škola se 2 třídami. Patronem fary i školy je panství Staré Sedliště. Historické památníky zde nejsou.

Se Starým Sedlištěm hraničí na severu vsi Částkov, Tisová, Ostrov, na východě Tisová, Ostrov a Doly, na jihu Doly, Mchov a Nové Sedliště, na západě Nové Sedliště, Úšava a Částkov.

Počet obyvatelstva se uvádí k roku 1850, kdy celkový počet obyvatel byl 1728, z toho 826 obyvatel mužského pohlaví a 902 obyvatel ženského pohlaví. Ti bydlí v 321 obytných částech 232 domů.

V zemědělství pracuje 150 lidí, živnostníků je 76, v obou odvětvích 91 osob a v jiném zaměstnání 4 osoby.

Strava obyvatelstva Starého Sedliště se skládala ráno a večer z mléka, moučné polévky a uvařených brambor, v poledne jí střídavě polévku, knedlíky, různá jiná jídla z mouky a brambor, krupičnou kaši, zelí a tuřín. Chleba pečou ze žitné mouky nebo pšeničné mouky. Strava pracujícího obyvatelstva se nijak neliší od stravy ostatních lidí. Jako nápoj pijí nejčastěji vodu a zřídka pivo.

Podle popisné revize z roku 1850 byl zjištěn počet domácích zvířat: 12 koní, 67 oslů, 244 krav. Po změně katastrálního území se změnil počet zvířat na: 10 koní, 1 hříbě, 62 oslů, 250 krav, 97 telat, 68 ovcí, 37 koz, 92 vepřů, 112 chovných hus (matečných hus).

Plemena domácích zvířat: koně pocházejí z obyčejného českého chovu se střední silou a výškou. Hovězí skot pochází z chebských pastvin, je středně velký s docela podsaditou postavou a mají červenohnědou barvu. Ovce jsou z obyčejných pastvin, mají hrubou vlnu a jsou dvakrát ročně stříhány. Kozy patří k obyčejnému druhu, jsou slabé malé postavy a mají hlavně bílou nebo černou dlouhou srst. Vepři jsou bavorského původu, mají protáhlé tělo a hlavu se špičatým rypákem, dlouhé prověšené uši a hladké štětiny.

Běžná potrava pro tyto domácí zvířata: Koně krmí ovsem, senem, obilným šrotem, slámou. Hovězí skot je v zimě krmen slámou, senem, obilným šrotem, bramborami, obilnými slupkami a tuřínem, v létě jen trochu zeleně (trávy), většinou se ale skot pase na pastvinách, ve výjimečných případech dostávají seno. Kromě toho také dostávají zelí a zbytky z tuřínu. Ovce jsou v zimě krmeny senem, slámou a bramborami, v létě jsou na pastvinách. Kozy v zimě dostávají seno, v létě spásají louky. Vepři dostávají po celý rok zbytky z kuchyně a vařené brambory.

Koně se používají běžně na zemědělské práce, pronajímají se obchodníkům. Jen koně, které patří majiteli velkostatku, se používají k různým účelům.

Hovězí skot je určen především k chovu, přebytečné kusy se prodávají. Využívá se z nich hlavně maso, lůj a kůže, dále mléko pro domácí potřebu, z mléka vyrábějí máslo a sýr a část z těchto výrobků prodávají. Skot užívají dále k tažení povozů.

Ovce se chovají především kvůli vlně a masu, dále se z nich využívá kůže a lůj. Tyto produkty se zpracovávají v domácnostech nebo je prodávají jednotlivým živnostníkům jako jsou obchodníci, soukeníci, kožešníci, koželuhové a řezníci.

Vepři se chovají na maso a sádlo, které se využívá hlavně pro domácí potřebu. Prodávají se jen ve vzácných případech, protože je chov vepřů omezován.

Kromě toho dodávají všechna domácí zvířata hnůj tolik nezbytný pro zemědělství.

Stav dobytka ve větších hospodářstvích (v tomto případě je vlastnili řadoví obyvatelé) je průměrně na jedno hospodářství: 2 osli, 2 krávy, 1 tele, 15 ovcí, 1 chovná husa (matečná husa).

Chov drůbeže je v tomto městečku nevýznamný. Včelích úlů je 10.

Labuťský potok vstupuje do jižního území Starého Sedliště, obtéká území z jihozápadu obloukem. Vlévá se do něj potůček Aschauerbachlein, který směřuje od Nového Sedliště a dále potůček Kühlohbachlein. Na potoku jsou v provozu dva mlýny. Ze západní hranice území teče potok nepřetržitě do nejsevernější části, kde vstupuje do území obce Částkov. Tento potok způsobuje škody spolu se sousední řekou Mží v době povodní.

Okolo Starého Sedliště se vyskytují tyto rybníky: Galgenteich (5 14/16 jiter), Langendamnteich (18 1/16 jiter), Neuwechenteich (38 14/16 jiter), Bezdekauteich (18 jiter). Ve všech těchto rybnících jsou nasazeny ryby a každé tři roky jsou rybníky vyloveny.

Ze Starého Sedliště vede západním směrem cesta do Tachova, jihovýchodním směrem cesta do Boru. Obě cesty jsou v dobrém stavu a udržují se z okresních fondů. O ostatní spojovací cesty se starají obyvatelé, ale tyto cesty jsou v zanedbaném stavu.

Nejbližší trh pro obyvatele Starého Sedliště je v Tachově, který je vzdálen 7/8 míle. Výrobci z této obce jezdí se svými výrobky a plodinami obvykle na „obilný“ trh do Tachova. Silnice a cesty, po kterých jezdí obchodníci ze Starého Sedliště na trh do Tachova jsou v dobrém stavu. Týdenní trh se koná v Tachově každou středu.

V katastru Starého Sedliště je vyměřeno v plošné míře: polností 969 jiter, 371 čtverečních sáhů, luk 215 jiter, 212 čtverečních sáhů, zahrad 8 jiter, 34 čtverečních sáhů, pastvin 125 jiter, 1039 čtverečních sáhů, vysokokmenných lesů 103 jiter, 770 čtverečních sáhů, pařezových lesů 1421 jiter, 826 čtverečních sáhů. Zastavěná plocha činí 13 jiter, 1187 čtverečních sáhů, 78 jiter 1161 čtverečních sáhů. Vodní plocha (potoky) 6 jiter, 391 čtverečních sáhů. Silnice a cesty 33 jiter, 846 čtverečních sáhů, úhor 1095 čtverečních sáhů, zastavěná plocha nepodléhající zdanění 215 čtverečních sáhů. Poměr mezi obdělanou půdou a nepoužívanou půdou je 15:1.

V této obci obvykle pěstují na větších polnostech: žito, oves, brambory, pšenice, ječmen, smíšené obilniny málo. Na polích nepatrného rozměru se pěstuje: zelí, řepa a len. Na loukách a pastvinách mají sladké, smíšené a kyselé seno a otavu. V zahradách pěstují pološlechtěná jablka, hrušky, švestky a zeleninu. V dřevnatém území převažují borovice.

Polnosti jsou celkem dobře obhospodařovány trojpolním systémem a mají náležitou produkční sílu, protože používají vydatné množství hnoje. Louky jsou na jaře uklizeny a částečně pohnojeny. Na některých parcelách se musí louky odvodnit nebo naopak zavlažovat. O zahrady se starají nepatrně. Péči o pastviny nechávají přírodě.

Překážky, které stojí v cestě zlepšování stavu kultur jsou tyto: půdní kultury jsou z části písčité, z části také jílovité a málo propustné.

Počet dobytka a počet dělníků ve větších hospodářstvích je příznivý. Dělníci v zemědělství mohou vykonávat dostatečně svou práci.

Při zemědělské práci slouží dělníkům tyto nástroje: čtyřkolový vůz se železným kováním, vůz na hnůj, na obilí, žebříňák, jednoduchý pluh se železným rádlím, krajákem a předním podvozkem, ruchadlo a nákolesník je rovněž zapotřebí. Používají malé a lehké brány, stejně jako velké a těžké. Většina z nich je olemována železem a zinkem.

Je tu zvykem zasít zimní obilí v říjnu a letní obilí v dubnu. Žně začínají obvykle koncem července nebo začátkem srpna, nejpozději však v srpnu. Pokos trávy na seno (senoseč) je stanoven na měsíc červenec a pokos otavy na konec srpna nebo začátek září.

Za kvalitní produkty z této obce se považují žito, oves a brambory na některých polích. Střední kvalitu mají produkty, jako je pšenice, smíšené obilí, brambory, zelí, len a tuřín, sladké a smíšené seno. Špatnou kvalitu má ječmen na některých polích a kyselé seno.

Menší rolníci nechávají produkty pro domácí potřebu. Přebytky mají pouze ze žita a ovsa. Oproti tomu není pokryta potřeba z lesních produktů. Přebytky jdou na odbyt pro potřeby řemeslníků a třídy obyvatel, kteří nemají pole.

V této obci jsou tyto druhy pozemkového vlastnictví: 155 volně prodejných nemovitostí, které jsou průměrně veliké od 8 do 10 jiter. Dále se tu nachází 1 fara, ke které patří 60 jiter, 1 škola, 1 zámek, 1 pivovar, 1 panský dvůr o rozloze 160 jiter, 1 špitál, 2 mlýny o rozloze 8 jiter, 1 fabrika na výrobu sirek, 3 obecní domy (radnice), 65 dominikálních nemovitostí.

Druh stavby domů a hospodářských budov: rolnické usedlosti jsou stavěny v novém prostornějším stylu. Hospodářské budovy jako jsou stodoly jsou zachovány v přiměřeném stylu.

Ve Starém Sedlišti bylo v této době 232 domů. 126 domů je postaveno z kamene nebo pálené cihly a 106 domů je ze dřeva. 13 domů má poschodí, 219 domů je má pouze přízemí. 77 domů má střechu zhotovenou z pálených tašek a 155 domů má střechu šindelovou. 3 domy byly pojištěny u pojišťovny v Terstu, 3 domy u pojišťovny ve Vídni a 3 domy u české pojišťovny.

Panský pivovar vyrobí ročně z 900 měřic sladu, 2 centnýřů chmelu. Na 1800 věder piva se spotřebuje 1000 měřic ječmene, 60 sáhů dřeva. V pivovaru jsou zaměstnáni 3 lidé. Pivo jde na odbyt ve Starém Sedlišti a v okolí.

V obci jsou 2 mlýny se čtyřmi vrchní vodou hnanými oběhy. Ročně semelou okolo 2300 měřic obilí. V mlýnech jsou zaměstnáni 4 lidé.

Na pile, kde pracuje jen 1 člověk, se ročně 2 pilami nařeže 300 špalků.

Ve Starém Sedlišti pracují 1 koželuh a 4 jircháři, kteří ročně z 12 oslích, 30 kravských, 100 telecích, 1000 ovčích, 20 srnčích kůží vyrobí 142 kusů tříslované usně a 1020 kusů bílé usně (jircha). Spotřebují k tomu 5 1/2 centnýřů rybího tuku, 1/4 centnýře černého železa, 1/20 centnýře modrého dříví, 10 strychů vápna, 4 sáhy dřeva.

Ve fabrice na výrobu sirek se ročně vyrobí 100 000 bedniček s 2,5 miliony balíčků. Na toto množství spotřebují 70 centnýřů síry, 25 centnýřů kysličníku olovnato-olovičitého, 5 centnýřů kyseliny dusičné, 4 centnýře fosforu, 20 centnýřů škrobu, 5 centnýřů klihu, 1/2 centnýře kyseliny stearinové, 7 centnýřů lepidla, 20 balíků papíru, 20 balíků štítků, 2000 kop

dřevěných třísek, 40 sáhů dřeva. Kamna obsluhují 3 lidé. Celkem je ve fabrice zaměstnáno 40 lidí. Sirky jdou na odbyt do Čech a do Rakouska.

Ve Starém Sedlišti se vyrábělo také leštidlo na boty. Ročně se vyrobilo okolo 180 tisíc krabic z 50 centnýřů kostní moučky, 50 centnýřů melasy, 10 rypsů, 5 centnýřů oleje, 5 centnýřů velrybího oleje, 3 centnýřů měděné hmoty. Na obal spotřebují 1000 kop dřevěných třísek, na otop 5 sáhů dřeva. Ve výrobě je zaměstnáno 5 lidí. Leštidlo na boty se prodává především do Prahy.

ZÁVĚR

Diplomová práce je zaměřena na studium archivních pramenů k dějinám Starého Sedliště v různých stupních dochování. Nelze kontinuálně postihnout události vztahující se k dějinám městečka v důsledku požáru radnice a městského archivu, po němž se dochovalo jen nepatrné množství materiálů. Zničené dokumenty z 20. století by mohla částečně nahradit obecní kronika, která se ale při odsunu Němců ztratila, nebo si ji vzali s sebou. Stejný osud potkal nejspíše i farní kroniku, která na faře byla ještě v 90. letech 20. století a po opravách fary nebyla nalezena a mohla tedy zůstat v soukromých rukou.

Důležitým pramenem pro 19. a 20. století je archivní fond velkostatek Staré Sedliště. Zcela jistě se v něm nedochovaly veškeré písemnosti, ale inventáře zámku, pivovaru a kostela společně s dalšími popisy panství a kupními smlouvami nepochybně patří mezi badatelsky cenné dokumenty. Z rodinných archivů Heidlerů a Unterrichterů bylo využito pro tuto práci jen několik smluv a fotografií. Velká část fondu je tvořena ze soukromé korespondence rodinných příslušníků těchto rodů, která se přímo nevztahuje k dějinám Starého Sedliště a zatím nebyla předmětem badatelského zájmu. Dokumenty rodinné korespondence a zlomek dochovaných rodinných receptů, které byly podávány na zámeckou tabuli, by mohly být dobrým tématem pro další zpracování například v podobě edice.

Archivní fondy ústřední povahy z Národního archivu v Praze lze využít nejen při regionálním bádání, ale i jako srovnávací pramen vztahující se na celé území českého státu. Vojenské mapování a oceňovací elaborát stabilního katastru jsou zatím bohužel méně využívané fondy, přestože popisují nejen samotné vsi a města, ale i jejich okolní krajinu, přírodní podmínky, životní úroveň obyvatelstva, zemědělské možnosti dle charakteru polohy místa atd. Archivní fond desky zemské je pro regionální bádání jediným zdrojem pro přesné určení změn majitelů panství a za jakou sumu se panství prodávalo v průběhu několika staletí.

Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoli jsou některé regionální fondy jen torzovitě dochovány, lze události rekonstruovat i z jiného pohledu právě díky ústředním fondům. Práce nemohla vyčerpávat veškeré dochované dokumenty k dějinám Starého Sedliště a jeho majitelům, např. již zmíněnou rodinnou korespondenci atd., které by si zasloužily samostatné zpracování v edicích či dílčích studiích.

Tato práce by mohla sloužit jako inspirační zdroj pro regionální bádání především co se týče využití různých archivních fondů ze všech stupňů archivů. Snad vzbudí zájem i mezi laickou veřejností a přiblíží jim historii místa, ve kterém žijí.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nevydané

Národní archiv v Praze (NA), *Berní rula*.

NA, *Česká dvorská kancelář*.

NA, *České gubernium – publicum*.

NA, *Desky zemské větší*.

NA, *Desky zemské – hlavní knihy*.

NA, *Josefský katastr*.

NA, *Josefské vojenské mapování*.

NA, *Modré aršky*

NA, *Nová manipulace*.

NA, *Sbírka genealogicko-heraldická Wunschwitzova*.

NA, *Stabilní katastr*.

NA, *Stabilní katastr – duplikát*.

NA, *Stará manipulace*.

NA, *Tereziánský katastr*.

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni), *Rodinný archiv Heidler*.

SOA v Plzni, *Rodinný archiv Unterrichter*.

SOA v Plzni, *Velkostatek Staré Sedliště*.

Státní okresní archiv Tachov (SOkA Tachov), *Archiv města Staré Sedliště*.

SOkA Tachov, *Cechy Staré Sedliště*.

SOkA Tachov, *Místní národní výbor Staré Sedliště*.

SOkA Tachov, *Obecná škola (německá) Staré Sedliště*.

SOkA Tachov, *Okresní úřad Tachov*.

SOkA Tachov, *Sbírka map a plánů*.

SOkA Tachov, *ZŠ Staré Sedliště*.

Desky zemské, knihovní vložka 254, Český úřad zeměměřický a katastrální v Praze.

Prameny vydané

- Klement BOROVIČ, Antonín PODLAHA, *Libri erectionum*, Praha 1875–1929.
- Aleš CHALUPA, Marie LIŠKOVÁ, Josef NUHLÍČEK, František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český*, II., Praha 1966.
- Iva ČADKOVÁ, Magda ZAHRADNÍKOVÁ, *Berní rula*, 24 kraj plzeňský II., Praha 2002.
- Josef EMLER, *Libri confirmationum*, Praha 1866–1899.
- Karel Jaromír ERBEN, Josef EMLER, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, Praha 1855–1892.
- Jaroslav ERŠIL, *Acta summorum pontificum VII.*, Praha 1980.
- Gustav FRIEDRICH, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, I., Praha 1904.
- Kol. autorů, *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793*, IV., Praha 2004.
- Fritz SCHNELBÖGL, *Das „Böhmische Salbüchlein“ Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366–68*, München-Wien, R. Oldenbourg 1973.
- Statistický lexikon obcí České Republiky*, Praha 2005.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Registra decimarum papalium*, Praha 1873.

Staré tisky

- F. B. BATOVEC, *Batovcův příruční místopis zemí Koruny české*, Praha 1907.
- Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1844*, Praha 1844.
- Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1845*, Praha 1845.
- Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1846*, Praha 1846.
- Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1847*, Praha 1847.
- Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1848*, Praha 1848.
- Karl HLAWATY, *Adreßbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*, Tachov 1914.
- Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1800*, Praha 1800.
- Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1801*, Praha 1801.

Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1802, Praha 1802.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1806, Praha 1806.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1807, Praha 1807.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1808, Prah 1808.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1809, Praha 1809.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1810, Praha 1810.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1811, Praha 1811.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schaljahr 1812, Praha 1812.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1813, Praha 1813.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1814, Praha 1814.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1815, Praha 1815.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-jahr 1816, Praha 1816.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1817, Praha 1817.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1818, Praha 1818.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1819, Praha 1819.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schaljahr 1820, Praha 1820.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1821, Praha 1821.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1822, Praha 1822.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schaltjahr 1824, Praha 1824.
Schematismus des Königreiches Böhmen für das Jahr 1825, Praha 1825.
Schematismus des Königreiches Böhmen für das Jahr 1826, Prah 1826.
Schematismus des Königreiches Böhmen für das Jahr 1827, Praha 1827.
Schematismus des Königreiches Böhmen für das Schalt-Jahr 1828, Praha 1828.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1829, Praha 1829.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1830, Praha 1830.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schalt-Jahr 1832, Praha 1832.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1833, Praha 1833.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1834, Praha 1834.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1835, Praha 1835.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Schaltjahr 1836, Praha, 1836.
Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1837, Praha 1837.
Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1838, Praha 1838.

Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1839, Praha 1839.
Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1840, Praha 1840.
Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1841, Praha 1841.
Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1842, Praha 1842.
Schematismus des Königreichs Böhmen für das Jahr 1843, Praha 1843.
Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1894.
Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, IX., Pilsner Kreis, Praha 1788.
Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, VI., Pilsner Kreis, Praha 1838.
Josef SÜSZ, *Schematismus für das Königreich Böhmen*, Praha 1877.
Franz WALTER, *Anschriftenbuch für den Gerichtsbezirk Tachau*, Tachov 1938.

Literatura

Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I., Praha 1882.
Václav BAXA, Markéta NOVOTNÁ, Petr PRÁŠIL, *Tachovsko na starých pohlednicích*, Hostivice 2008.
Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004.
Heimatatlas des ehemaligen Politischen Bezirkes Tachau-Pfraumberg, Geretsried 1973.
Jan JANÁK, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005.
Kol. autorů, *Encyklopedie českých tvrzí, III. díl S-Ž*, Praha 2005.
Kol. autorů, *Historie a současnost podnikání na Mariánskolázeňsku, Tachovsku a Stříbrsku*, Žehušice 2003.
Kol. autorů, *Umělecké památky Čech, III. P/Š*, Praha 1980.
V.V. KREMER, *Dějiny kláštera kladrubského v době románské*, in: Sborník Okresního muzea v Tachově, 1983/17, Tachov 1982.
Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. Pro-Sto, Praha 2004.
Manfred MASCHAUER, *Kirchspengel-Chronik Altzedlisch*, Laupheim 2000.
Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory do současnosti*, I./A-M, Praha 2008.

- Petr MAŠEK, *Zámecké knihovny Tachovska a Stříbrska*, in: *Miscellanea oddělení rukopisů a vzácných tisků*, 4/1, Praha 1987.
- Štěpán MLEZIVA, Karel KUČA, *Historický lexikon městysů a měst*, Praha 2006.
- Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Ottův slovník naučný*, IV., Praha 1997.
- Ottův slovník naučný*, XI., Praha 1998.
- Jan PELANT, *Města a městečka západočeského kraje*, Plzeň 1984.
- Jan PELANT, *Znaky a pečete západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985.
- Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách*, IV. S-Ž, Praha 1957.
- Zdeněk PROCHÁZKA, *Plánsko a Tachovsko, Historicko-turistický průvodce č. 17*, Domažlice 2002.
- Zdeněk PROCHÁZKA, Jan OULÍK, *Historické náhrobníky Tachovska*, Domažlice 1995.
- Zdeněk PROCHÁZKA, Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov, 2*, Tachov 1990.
- Martin ROHÁČ, *Roháčův schematismus pivovarů a firemních pivovarských lahví království českého*, 2005.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIII., Praha 1998.
- August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998.
- Franz SCHUSTER, *Tachau-Pfraumberger Heimat*, Weiden 1962.
- Jindřich ŠEBÁNEK, Zdeněk FIALA, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984.
- Jiří ÚLOVEC, *Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech*, Praha 2000.
- Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2004.
- Klára WOITSCHOVÁ, *Wunschwitzova sbírka v kontextu genealogicko – heraldických souvislostí I. poloviny 18. století (Rozbor fondu a jeho pomocněvědné využití)*, Praha 2009.

Internetové zdroje

<http://kontaminace.cenia.cz/>, srpen 2011.

<http://oldmaps.geolab.cz>, srpen 2011.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Inventář zámku z roku 1879.
- Příloha č. 2: Inventář zámku z roku 1910.
- Příloha č. 3: Inventář pivovaru z roku 1928.
- Příloha č. 4: Purkmistři a starostové.
- Příloha č. 5: Přehled počtu domů a obyvatel.
- Příloha č. 6: Seznam farářů Starého Sedliště v novověku.
- Příloha č. 7: Počet dětí školou povinných.
- Příloha č. 8: Přehled řemeslníků v berní rule z roku 1654.
- Příloha č. 9: Majitelé nemovitostí z roku 1838 a 1879.
- Příloha č. 10: Seznam majitelů nemovitostí a jejich živnosti.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- Obr. 1: Erb Kfelířů ze Zakšova, in: Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Obr. 2: Erb Kavků z Říčan, in: Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Obr. 3: Erb Brisigellů, in: Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Obr. 4: Ignác Born, in: Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004.
- Obr. 5: Erb Ignáce Borna, in: Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Obr. 6: Ignác Born, in: Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 2004.
- Obr. 7: Erb Heidlerů, in: Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník*, I.-II., Plzeň 2005.
- Obr. 8: MUDr. Karel Josef Heidler, in: SOA v Plzni, *RA Heidler*, F7.
- Obr. 9: Hermína a Rudolf Unterrichterovi, in: SOA v Plzni, *RA Unterrichter*, F1.
- Obr. 10: Interiér zámku, soukromá sbírka: Vladislav Bartuška.
- Obr. 11: Zámek před demolicí, in: SOkA Tachov, *MNV Staré Sedliště*, fotopříloha k obecní kronice Starého Sedliště, nezpracováno.
- Obr. 12: Zámek, in: SOA v Plzni, *RA Unterrichter*, F 178.
- Obr. 13: Pohled na zámek, soukromá sbírka.
- Obr. 14: Pohlednice, náves, in: V. BAXA, M. NOVOTNÁ, P. PRÁŠIL, *Tachovsko na starých pohlednicích*, Hostivice 2008.
- Obr. 15: Pohlednice, pohled na kostel, in: V. BAXA, M. NOVOTNÁ, P. PRÁŠIL, *Tachovsko na starých pohlednicích*, Hostivice 2008.
- Obr. 16: Pohlednice, radnice, in: V. BAXA, M. NOVOTNÁ, P. PRÁŠIL, *Tachovsko na starých pohlednicích*, Hostivice 2008.
- Obr. 17: Pohlednice, náves, in: V. BAXA, M. NOVOTNÁ, P. PRÁŠIL, *Tachovsko na starých pohlednicích*, Hostivice 2008.
- Obr. 18: Mapa Stablního katastru, SOkA Tachov, *Sbírka map a plánů*, nezpracováno, foto: Helena Moravcová.
- Obr. 19: Mapa Starého Sedliště k roku 1938, in: *Heimatatlas des ehemaligen Politischen Bezirkes Tachau – Pfraumberg*, Geretsried 1973.
- Obr. 20: Reklama, panský pivovar, in: Richard MAYER, *Adreßbuch für den politischen Bezirk Tachau*, Tachov 1925.
- Obr. 21: Etiketa sirkárny ze Starého Sedliště, in: Kol. autorů, *Český les*, Praha 2005.
- Obr. 22: Socha sv. Jana Nepomuckého, foto: Helena Moravcová.
- Obr. 23: Kříž loupežníka Hanse Tomana, foto: Helena Moravcová.

Obr. 24: Pečeť Starého Sedliště, rodný list 1697, SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, foto: Helena Moravcová.

Obr. 25: Konfirmační listina Josefa II. z roku 1784, SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 2, foto: Helena Moravcová.

Obr. 26: Privilegium z roku 1657, SOkA Tachov, *AM Staré Sedliště*, inv. č. 1, foto: Helena Moravcová.